

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra rusistiky a lingvodidaktiky

**K problematice významu předložky „по“
v ruské literatuře**

Autor: Martina Hlaváčková

Vedoucí práce: PaedDr. Zuzana Liptáková, Ph.D.

Praha 2010

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením PaedDr. Zuzany Liptákové, Ph.D. V práci jsem použila informační zdroje uvedené v seznamu.

V Praze dne 10. 4. 2010

.....
Martina Hlaváčková

SOUHLAS

Souhlasím s tím, aby moje diplomová práce byla zapůjčována všem zájemcům o její studium za předpokladu, že bude vždy řádně citována.

V Praze dne 10. 4. 2010

.....
Martina Hlaváčková

PODĚKOVÁNÍ

Mé poděkování patří vedoucí mé diplomové práce PaedDr. Zuzaně Liptákové, Ph.D. za cenné rady, připomínky a čas, který mi a mé práci v průběhu jejího tvoření věnovala.

Dále bych chtěla poděkovat Jevgeniji Pankiné, Kamile Lindové, Andree Hrubé, Soně Pilátové a Zdeňce Hlaváčkové nejen za pomoc při korektuře textu, ale především za podporu, kterou mi v době psaní mé diplomové práce poskytly.

V neposlední řadě bych ráda poděkovala svým rodičům za podporu po celou dobu studia a celému kolektivu Katedry rusistiky a lingvodidaktiky za množství vědomostí, které jsem během studia zde osvojila.

OBSAH

1	ÚVOD	9
2	TEORETICKÁ VÝCHODISKA	12
2.1	PŘEDLOŽKY	12
2.1.1	Vymezení předložek jako slovního druhu	12
2.1.2	Předložka jako gramatická jednotka	13
2.1.3	Předložka z fonetického hlediska.....	15
2.1.4	O lexikálním významu předložek	15
2.1.5	Předložky jako homonyma, synonyma a antonyma.....	16
2.1.6	Předložky jako základ tvorby pomocných morfém	17
2.1.7	Klasifikace předložek	18
2.1.7.1	Předložky podle původu a struktury.....	18
2.1.7.2	Rozdělení předložek podle logicko-gramatických významů.....	23
2.1.7.3	Rozdělení předložek podle pádů, s nimiž se pojí.....	26
2.1.8	Zařazení předložkových pádů z hlediska syntaktického	28
2.2	PŘEDLOŽKA ПО	31
2.2.1	Původ předložky	31
2.2.2	Pádové konstrukce s předložkou <i>no</i>	32
2.2.2.1	Předložkové pády podstatných jmen.....	32
2.2.2.2	Spojení se zájmeny	35
2.2.2.3	Konstrukce s číslovkami.....	36
2.2.3	Rozdělení podřadných vztahů dle slovního druhu řídicího členu syntaktické dvojice	37
2.2.3.1	Slovesa.....	37
2.2.3.2	Podstatná jména	38
2.2.3.3	Přídavná jména.....	39
2.2.3.4	Příslovce	39
2.2.4	Český ekvivalent předložky <i>no</i> – rozdělení na základě významu .	39
2.2.4.1	Spojení s dativem	40
2.2.4.2	Spojení s akuzativem.....	47
2.2.4.3	Spojení s lokálem	48
2.2.4.4	Předložka <i>no</i> jako součást jiných slovních druhů	48
2.2.4.5	Předložka <i>no</i> ve frazeologii	50

3	PRAKTICKÁ ČÁST	51
3.1	Výběr literárních děl pro analýzu	51
3.2	Vymezení kategorií a kritéria hodnocení	52
3.2.1	Kategorie valence.....	52
3.2.2	Kategorie významu	53
3.2.3	Kategorie překladu	54
3.3	Vlastní práce - excerpce předložkových spojení a jejich analýza	55
3.3.1	Postup vlastní práce.....	55
3.4	Statistické zpracování získaných údajů.....	58
3.4.1	Frekvence výskytu <i>no</i> v analyzovaných textech.....	60
3.4.2	Vyhodnocení valence jednotky <i>no</i>	61
3.4.3	Vyhodnocení porovnání výskytu sledovaných kategorií významu	62
3.4.4	Vyhodnocení statistiky překladu předložky <i>no</i>	69
4	ZÁVĚR	72
5	PEŽIOME.....	77
6	SEZNAM LITERATURY	79
7	INTERNETOVÉ ZDROJE.....	83
8	SEZNAM TABULEK	84
9	SEZNAM GRAFŮ	85
10	PŘÍLOHY	86

ABSTRAKT

Předkládaná diplomová práce je zaměřena na otázky týkající se významu vztahů zprostředkovaných předložkou *no* v uměleckém stylu a na možnosti jejího překladu. Cílem je srovnat frekvenci výskytu jednotlivých významových konstrukcí s předložkou *no* v literatuře 19. a 20. století.

Teoretická část práce zpracovává informace z odborné literatury týkající se kategorie předložek a charakteristických vlastností předložky *no* samotné. Zvláštní pozornost je věnována jejímu významu.

V praktické části je nejprve navržen postup získávání a zpracování materiálu excerpovaného z textů. Na jeho základě jsou analyzována vybraná díla krásné literatury 19. a 20. století. Získané údaje jsou vyhodnoceny, porovnány a doplněny komentářem.

Z analyzovaného materiálu je zřejmé, že poměr výskytu významů předložky *no* je závislý na obsahovém zaměření díla. S tím také souvisí možnost překladu analyzovaných konstrukcí.

ABSTRACT

„The questions about the meaning of the preposition „no“ in Russian literature“

The tendered diploma work is focused on issues of the relations sense mediated by the preposition *no* in fiction and on the options of its translation. It is my intention to compare the occurrence frequency of the separate meanings in constructions with *no* in fiction of 19. and 20. century.

The theoretical part deals with the information from the scientific literature related to prepositions and typical qualities of *no* itself. Special attention is dedicated to its meaning.

What concerns the practical part, there is a suggested process for gaining and processing of the material excerpted of the texts on the first place. On its base the picked pieces of fiction are analysed. The gained results are evaluated, compared and completed by a comment.

According to the analyzed stuff it is clear that the meaning of the preposition *no* depends on the text character. Also the options of the translation are linked with that.

АБСТРАКТ

Данная дипломная работа занимается вопросами, касающимися значения отношений посредством предлога по в художественной литературе, а также занимается вариантами перевода данного предлога. Основной задачей является сравнение частотности использования отдельных смысловых конструкций с предлогом по в художественных текстах 19 и 20 веков.

Теоретическая часть составляет информацию, которую содержит научная литература, занимающиеся категорией предлогов, а также показывает свойства характерные для предлога по. Особое внимание сосредоточено на значении этого предлога.

В практической части прежде всего выдвинуты методы извлечения и обработки материала выписанного из текстов. На основании этих методов анализируются избранные произведения художественной литературы 19 и 20 веков.

Полученные результаты обработаны, сравнены и дополнены комментарием.

Из разбора материала истекает, что значение предлога по зависит от характера текста. С этим также связаны возможности перевода у рассматриваемых конструкций.

1 ÚVOD

Použití předložky ve svém sdělení je poměrně snadné i pro malé dítě. V komunikaci slouží především k upřesnění významových vztahů mezi jednotlivými prvky, předměty nebo osobami jazykové promluvy. Ve svém mateřském jazyce používáme předložky zcela přirozeně a automaticky. Jinak je tomu však v jazyce cizím, kde se mohou předložkové konstrukce a jejich významy rozcházet.

Ačkoli tento pomocný slovní druh hraje klíčovou roli v oblasti sémantiky, lexikologie a stylistiky, je problematika předložek v morfologii probírána většinou okrajově v rámci jiných slovních druhů, s nimiž se předložky pojí. Jako samostatný slovní druh jsou předložky často opomíjeny.

Jaké jsou významy zprostředkované předložkami? V jakých syntaktických konstrukcích se předložky uplatňují? Jaké mohou být významy jedné konkrétní předložky a jak se tyto významy mohou vyvíjet? Jak může být závislosti na svém významu předložka překládána? To jsou otázky, na něž jsem si přála znát odpověď a téma, jímž se předkládaná diplomová práce zabývá. Jako zástupce ruských předložek byla vybrána předložka *no*, která je jednou z neaktivnějších předložek v ruském jazyce a její výskyt je provázen řadou specifíků.

CÍLE PŘEDKLÁDANÉ DIPLOMOVÉ PRÁCE JSOU:

1. Porovnat zastoupení významů vztahů zprostředkovaných předložkou *no*.
2. Určit, jaké jsou nejčastější překlady předložky *no* do českého jazyka.

Vzhledem k zaměření a cílům práce byly stanoveny tyto HYPOTÉZY:

- Hypotéza č. 1 - Poměr výskytu jednotlivých významů předložky *no* je závislý na obsahovém zaměření díla.
- Hypotéza č. 2 - Ruská předložka *no* je nejčastěji překládána českým ekvivalentem *po*.

Diplomová práce se dělí na dvě části – teoretickou a praktickou.

Hlavním úkolem teoretické části je vytvořit, na základě prostudované literatury, informační bázi, z níž bude možné vycházet při praktické části práce. Tento úkol se sestává z následujících základních bodů:

- Charakteristika skupiny předložek z hlediska morfologického, gramatického, fonetického, sémantického, lexikálního a syntaktického.
- Popis původu, struktury a významů předložky *no*.
- Rozdělení variant překladu předložky po závislosti na jejích významech.

Na teoretickou část navazuje část praktická, která při zkoumání problematiky vychází z podkladů zpracovaných teoretické části. Pro praktickou část byly stanoveny dílčí cíle, které je třeba splnit:

- Na základě teoretické části vytvořit kritéria pro analýzu (jaké vlastnosti předložky po budou sledovány a podle jakých kritérií budou hodnoceny).
- Analyzovat významy předložky *no* ve vybraných dílech s pomocí podkladů teoretické části práce.
- Porovnat zastoupení jednotlivých významů a překladů předložek analyzovaných děl.

S ohledem na cíle práce jsou v teoretické části zpracovány informace z odborné literatury ruské i české, tak aby byly pokud možno co nejlépe použitelné v následném praktické části.

Pro praktickou část byly vybrány texty významných autorů 19. a 20. století. Z těchto textů jsou excerpovány krátké úryvky obsahující *no*. Ty jsou následně analyzovány z hlediska spojitelnosti s pádem a významu, jež vyjadřují. Poté jsou předložkové výrazy překládány. Pro kontrolu správnosti překladu jsou použity české překlady děl. Všechna data jsou zaznamenána do tabulek, na základě kterých jsou dále statisticky zpracovávána a srovnávána. Výsledky srovnání jsou doplněny komentářem a na jejich základě jsou vyvozeny závěry týkající se vývoje významu a překladu předložky *no* v uměleckém jazykovém stylu uplynulých dvou století.

V závěru jsou stručně shrnuty dosažené poznatky.

Na závěr práce je zeřezeno resumé v ruském jazyce.

Tabulky takto zpracovaných dat, seznamy prostudované literatury a ostatních informačních zdrojů jsou umístěny v příloze.

2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

2.1 PŘEDLOŽKY

Nejprve stručně charakterizujeme vlastnosti předložek z hlediska morfoloického, gramatického, fonetického, sémantického, lexikálního a syntaktického. Poté předložky podle těchto kritérií rozdělíme do jednotlivých skupin, abychom znázornili postavení předložky *no* v systému předložek jako celku.

2.1.1 Vymezení předložek jako slovního druhu

Nejprve je třeba předložky vymežit obecně jako slovní druh. K tomuto účelu jsem použila několika publikací různých autorů pro získání pokud možno komplexní představy o povaze předložek.

Jako samostatný slovní druh byly předložky označeny již v prvních gramatikách Л. Зизаний (1596) a М. Смотрицкий (1619) ¹.

V publikaci В. Havránka *Пříruční mluvnice ruštiny pro Čechy* se setkáváme s touto definicí předložek: „*Предложки (предлоги) jsou slova nebo zřídka sousloví vyjadřující některé větné významy hlavně jmen, s nimiž tvoří předložkové pády (např. в школу, для тебя, от страха), jen předložkový je 6. pád. Významová nesamostatnost předložky se projevuje tím, že nemohou tvořit (až na případy jasné elipsy) jednoslovné promluvy.*“ ²

V publikaci *Русская грамматика* jsou předložky charakterizovány následovně: „*Предлог - это служебная часть речи, оформляющая подчинение одного знаменательного слова другому в словосочетании или в предложении и тем самым выражающая отношение друг к другу тех предметов и действий, состояний, признаков, которые этими словами называются.*“ ³

Н. И. Астафьева ve své publikaci *Предлоги в русском языке и особенности их употребления* vymezuje předložky takto: „*В современной лингвистике под предлогом понимается служебная часть речи, употребляющаяся для*

¹ АСТАФЬЕВА, Н. И. Современный русский язык: Служебные части речи. Модальные слова. Междометия. Минск: Вышэйшая школа, 1982. 110 с. с. 37

² HAVRÁNEK, В. Příruční mluvnice ruštiny pro Čechy. 1, Hláskosloví a tvarosloví. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966. 587 s. s. 444

³ ШВЕДОВА, Н. Ю. Русская грамматика - I. Москва. Наука: 1980. 784 с. с. 706

выражения грамматических отношений между словами, одно из которых является независимым, господствующим, а второе – зависимым, выраженным именем существительным, субстантивированным прилагательным, причастием или местоимением в форме косвенного падежа.“⁴

M. Komárek v *Mluvnici Češtiny* zdůrazňuje nesamostatnost a syntaktickou funkci předložek: „*Nezákladní slovní druh předložky (prepozice) je tvořen třídami funkčně i sémanticky nesamostatných morfémových útvarů, které specifikují a modifikují pád substantiva a jeho funkčních ekvivalentů a spolu s ním se podílejí na výstavbě textu“⁵.*

Z výše uvedených definic vyplývá, že se jedná o nesamostatný, neohebný – tj. neměnicí svou formu, a sám o sobě neplnohodnotný slovní druh. Předložky jsou v českém jazyce řazeny mezi slova gramatická, což znamená, že nemohou plnit samy o sobě funkci větného členu. V ruské lingvistice je tato kategorie slovních druhů nazývána *служебные части речи*, tedy pomocné slovní druhy (x *знаменательные части речи*).

Je obtížné přesně vymezit roli předložek v jazyce, neboť plní řadu nestejnorodých funkcí. Společně se spojky se předložky podílí na zprostředkování návaznosti textu, jeho gramatické správnosti a snazší pochopitelnosti. Vytváří syntaktické konstrukce, upravují a upřesňují význam slov v nich obsažených, podílí se na vytváření a vyjadřování různých sémantických vztahů ve větě.

V ruském jazyce předložka vždy zaujímá místo před podstatným jménem nebo jeho zástupcem (zájmeno, číslovka, infinitiv, příděstí...). Výjimkou jsou předložky *ради*, *спустя*, které mohou v některých případech stát za jménem (*спустя час* i *час спустя*).

2.1.2 Předložka jako gramatická jednotka

V ruském ani českém jazyce nemůže předložka, jakožto slovo gramatické, vykonávat funkci větného členu. Členem větným je teprve spojení předložky s pádem jména, zájmena nebo číslovky. Tímto spojením vznikají konstrukce,

⁴ АСТАФЬЕВА, Н. И. Предлоги в русском языке и особенности их употребления. Минск: Высшая школа, 1974. 58 с. с. 3.

⁵ КОМАРЕК, М. Мluvnice češtiny: 2 Tvarosloví. Praha: Academia, 1986. 536 s. s. 197

kteře jsou nazývány **předložkové pády**, nebo **předložkové vazby** (*в школу, для мамы*). V předložkovém pádě předložka neurčuje pád jména, ale spojuje se s daným pádem za účelem zpřesnění vztahu jména k nadřazenému větnému členu.

Předložka v předložkové vazbě umožňuje spojení s dalším slovem, čímž vzniká **skladební (syntaktická) dvojice**. V tomto spojení je předložkový pád členem závislým, a slovo (sloveso, podstatné jméno, přídavné jméno, příslovce, zájmeno, číslovka substantivní povahy...), k němuž je předložková vazba připojena, je členem řídícím. Závislost členu závislého na členu řídícím se vyjadřuje buď shodou, nebo řízeností, anebo není vyjádřena zvláštním tvarem určeným jménem řídícím (přimykání)⁶.

Tím, že předložka spojuje dvě slova (řídící a závislé), nachází se na rozhraní dvou sfér vlivu. Současne ovlivňuje jak jméno závislé, tak také slovo řídící, jehož význam by byl bez předložky neúplný nebo zcela jiný. Řídící slovo má nezanedbatelný vliv na význam předložky, stejně tak předložka upravuje význam řídícího slova (*состоять из кого/чего, состоять в ком/чем; говорить о ком/чем, говорить с кем...*). Spojení řídícího slova a předložky se nikdy nevyskytuje samostatně (bez slova závislého). Spojení předložky se závislým členem, tzn. předložkový pád, je oddělitelné od řídícího slova a může získat schopnost fungovat ve větě samostatně (*говорить о деле - Я - о деле; писать к другу - К другу; ехать на рыбалку - На рыбалку (подпись под фотографией), На рыбалку - всей семьей...*). Nejčastěji tento samostatně stojící předložkový pád plní funkci názvů či popisků. V těchto případech předložka nemá spojovací funkci, ale nese pouze význam daného vztahu⁷.

V případě, že se předložka pojí s nesklonným podstatným jménem, plní funkci předložky a zároveň je ukazatelem pádu jména (*побежал к шоссе, сесть в такси, рассказывать о Тбилиси...*).

⁶ HAVRÁNEK, B. Česká mluvnick. 1. vydání Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. 592 s. s. 332

⁷ ШВЕДОВА, Н. Ю. Русская грамматика - I. Москва: Наука, 1980. 784 с. с. 706

2.1.3 Předložka z fonetického hlediska

Předložkový pád je jednotka nejen sémantická, ale také zvuková. To znamená, že spolu tvoří intonační celek mající jediný přízvuk. Přízvuk bývá zpravidla na jmenné části, ve výjimečných případech se může přesouvat nad předložku. V českém jazyce bývá přízvuk naopak zpravidla nad předložkou.

Díky fonetickému splynutí předložky se jménem dochází nezářídka ke změně tvaru předložky v závislosti na prvních písmenech jména předložkového pádu – tzv. **vokalizace předložky** ⁸. Nejčastěji tento jev nastává u neslabičných předložek (*в, к, о, с* - *во, ко, об/обо, с*) a předložek zakončených souhláskou (*без, из, между, над, от, перед, пред, под, через* - *безо, изо, между, надо, ото, передо, предо, подо, черезо*). Zvláštní je předložka *о* mající celkem tři varianty (*о/об/обо*) jejichž použití se liší: *о* – se používá před jménem začínajícím na souhlásku, *об* stojí před jménem začínajícím samohláskou a varianta *обо* se používá ve spojení se zájmeny *мне, всем* (*обо мне, обо всем*).

2.1.4 O lexikálním významu předložek

V řadě lingvistických prací jsou předložky označeny jako pomocné slovní druhy, které nemají vlastní lexikální význam – sémanticky prázdná slova. Později se objevuje názor, že i ty nejpůvodnější předložky v sobě nesou vlastní lexikální obsah (А. С. Шишков в своей работе "Нечто о предлогах", 1825) ⁹. Na obhajobu tohoto tvrzení lze uvést například slovní spojení: *kniha je ve skříni* – *kniha je na skříni*; *jít z města* – *jít do města* – *jít od města* – *jít okolo města*. Zde vidíme důkaz, že lexikální význam předložky existuje - je jím vyjádření určitého vztahu. Tento vztah může nabývat zcela konkrétního významu, ale také může být chápán v širším slova smyslu. V každém případě mají předložky své lexikální významy lišící se v míře abstrakce. Sémanticky prázdné předložky neexistují, přesto jsou tak označovány předložky s nejširším a nejvíce abstraktním významem. Mezi ně se v ruském jazyce řadí přeložky *в, на, по*.

Každá předložka má svůj základní (ústřední, vůdčí) význam, který je patrný, pokud se předložka nachází v minimálním kontextu. Minimálním kontextem se

⁸ BALÁŽ, G. Современный русский язык в сопоставлении со словацким. Морфология. 1. vydání Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatelstvo, 1989. 384 s. c. 329

⁹ АСТАФЬЕВА, Н. И. Современный русский язык: Служебные части речи. Модальные слова. Междометия. Минск: Вышэйшая школа, 1982. 110 с. с. 38

rozumí spojení předložky s podstatným jménem, nebo jeho zástupcem, v nepřímém pádě, nebo s obecným slovesem (*быть, иметь...*), které je nutné pro vyjádření významu předložky. Jmenná část předložkového pádu však nezanedbatelně ovlivňuje význam předložky.

V rámci kategorie slov gramatických není sémantický význam předložek, na rozdíl od jejich pomocné funkce, kterou ve větě vyplňují, směrodatný. Dále bude rozebírán význam předložky nikoli jako samostatné sémantické jednotky, ale jako součásti předložkového pádu, jehož význam společně se jménem vytváří.

Společná charakteristika významu předložek je velmi obecná a abstraktní, neboť jsou jejich pomocí vyjadřovány nejrůznější vztahy. Význam původních předložek bývá výrazně širší a abstraktnější, nežli význam předložek nepůvodních, neboť se zde stále uplatňuje význam slova, od něž byly odvozeny. Předložka *no*, která bude objektem mé diplomové práce, se řadí mezi předložky původní, budu se dále zabývat především významy vztahů zprostředkovaných původními předložkami.

Všechny původní předložky jsou mnohoznačné – mohou v různém kontextu vyjadřovat různé vztahy. Díky kontextu a různým pádům, se kterými se předložka pojí, je možné rozlišit některé charakteristické skupiny vztahů, které jsou předložkami, resp. předložkovými pády, vyjádřeny. Podle těchto kritérií jsou předložky rozděleny v kapitole: „Rozdělení předložek podle logicko-gramatických významů.“

2.1.5 Předložky jako homonyma, synonyma a antonyma

Také předložky mohou, stejně jako slovesa, podstatná a přídavná jména, vystupovat jako homonyma, synonyma i antonyma.

Homonymie předložek je velmi málo prostudované téma. Nejčastěji se mluví o mnohoznačnosti předložek a nevěnuje se pozornost tomu, že tatáž předložka může mít ve spojení s různými pády zcela jiný význam. Tehdy se jedná o klasický příklad homonymie (*ехать по полю, скучат по отцу, провалиться по колено*).

V případě **synonymie** předložek se taktéž jedná o téma málo diskutované, což má nezanedbatelný vliv na využití této vlastnosti předložek v jazyce. Varianty spojení *думать о тайге, думать про тайгу* vyjadřují v podstatě totéž. Obě formy - *о тайге* a *про тайгу* označují objekt myšlení. V případě *о тайге* se jedná o spojení

obecné spisovné, spojení *про майзу* je o hovorovou formu. Jednotlivé členy synonymických řad se od sebe liší v drobných sémantických odchylkách a v užití závislejícím na stylu a kontextu. Synonymie mezi předložkami je rozšířenější jev, nežli homonymie. Podrobněji budou možné varianty k předložkovým pádům s předložkou *но* rozebrány v kapitole „Rozdělení podřadných vztahů dle slovního druhu řídicího členu syntaktické dvojice“

Antonymické vztahy – předložky nemají opačný význam samy od sebe, nýbrž v určitém kontextu (*плыть по течению* x *плыть против течения*). Některé předložky však mají v protikladu svůj základní význam (*с помощью* x *без помощи*, *по направлению к* x *по направлению от*, *в зависимости от* x *вне зависимости от*).

2.1.6 Předložky jako základ tvorby pomocných morfém

Díky předložkám je stále doplňován počet **přísllovečných a jmenných předpon**. Přejít od předložky k předponě je završen použitím předložky jako prvního komponentu složeného slova (přídavné jméno *дооктябрьский* je motivováno předložkovým slovním spojením *до Октября*). Rozrůznění systému významů takto vzniklých přídavných jmen vede k tomu, že získávají druhotnou motivaci. Začínají se spojovat nejen s původními podstatnými jmény (*до Октября*), ale také se jmény přídavnými (*октябрьский*). Nakonec se *до-* stává samostatnou předponou patřící mezi slovotvorné komponenty. Stejným způsobem vznikly také předpony *сверх-*, *без-*...

Předložky vstupují jako dílčí část také do řad spojek a částic.

Začlenění předložek mezi **spojky** se děje na základě užití předložek jako součástí složených spojek (*с того времени*, *перед тем*, *несмотря на то...*). Poté se tyto předložky začínají spojovat s dalšími jednoduchými podřadnými spojkami, čímž vznikají nepůvodní složené podřadné spojky typu: *с того времени как*, *перед тем как*, *несмотря на то что...*

Mezi **částice** se zařazuje například předložka *за* jako součást složené emocionálně-expressivní částice *что за*. V této částici nemá *за* funkční význam –

ztrácí funkci předložky a zachovává si předložce vlastní charakteristiku umístění a konstrukce¹⁰.

2.1.7 Klasifikace předložek

Předložky můžeme rozdělit podle celé řady kritérií:

1. podle původu na původní a odvozené
2. podle struktury na jednoduché a složené
3. podle významu vztahu, který zprostředkovávají
4. podle spojitelnosti s určitými pády - tzv. valence předložky - na předložky, jež se pojí s jedním pádem a na předložky pojící se s více pády.

2.1.7.1 Předložky podle původu a struktury

Vlastní (původní, primární) předložky

Vznikly současně se jmény a ostatními slovními druhy. Jedná se o formy slov, která zcela ztratila vztah s původním významovým slovem a nyní jsou užívány jen a pouze ve funkci předložek spojených se jmény a zájmeny v nepřímém pádu, či jejich ekvivalenty.

Vlastní předložky jednoduché

Jedná se o nevelkou skupinu slov, do níž patří předložky: *без, в, для, до, из, за, к, кроме, меж(ду), на, над, о, от, перед, по, под, пред, при, про, ради, с, у, через*¹¹. Původní předložky jsou většinou obdobné ve všech slovanských jazycích (v Mluvnici češtiny¹² jsou mezi primární řazeny tyto předložky: *bez, do, od, u, z, k, s, skrz, pro, při, na, o, po, v, před, za, nad, pod, kromě, proti, mezi, přes, ob*). Tato podobnost naznačuje fakt, že primární předložky mají společný základ již v období formování praslovanštiny.

Četnost původních předložek v textu je poměrně vysoká, vyskytují se ve všech stylech psané i mluvené řeči. Všechny původní předložky jsou mnohoznačné - mají více nežli jeden význam v závislosti na jejich použití, některé se mohou dokonce pojit s více pády - pak je lze označit za homonyma.

¹⁰ BALÁŽ, G. Современный русский язык в сопоставлении со словацким. Морфология. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatelstvo, 1989. 384 s. c. 335

¹¹ ШВЕДОВА, Н. Ю. Русская грамматика - I. Москва: Наука, 1980. 784 s. c. 707

¹² KOMÁREK, M. Mluvnice češtiny: 2 Tvarosloví. Praha: Academia, 1986. 536 s. c. 199

Zpravidla jsou původní předložky vyslovovány bez přízvuku, neboť ten se nachází na jméně předložkového pádu. V některých případech se však přízvuk ze jména přenáší na předložku, což je charakteristické především pro některá ustálená slovní spojení. V českém jazyce je naopak v předložkovém pádě přízvučná předložka a jméno zůstává bez přízvuku.

Téměř všechny primární předložky v ruském jazyce mohou fungovat současně jako předpony: *пошел по дороге, дошел до угла...* Pokud je předpona slovesa shodná s předložkou, dochází k zesílení významu dané předložky a předpony. Tento jev se nazývá tautologie (*tauto* – totéž, *logos* – slovo)¹³.

Vlastní předložky složené

Mezi složené původní předložky se řadí párové předložky *из-за, из-под*, v krásné literatuře se vyskytující předložky *по-за, по-над* a spojení *поверх, наперед, наряду, внутри, вокруг, вдоль, взамен, возле, впереди, позади, посреди, сзади, вслед* sloužící k upřesnění vyjádřených vztahů.

Nevlastní (nepůvodní, sekundární) předložky

Vznikají mnohem později nežli předložky primární odvozováním od slov různých slovních druhů v závislosti na zvyšující se potřebě přesného vyjádření nejrůznějších vztahů. Postupem času tyto formy slov ztrácí svůj původní význam a začínají plnit funkci předložek. Na rozdíl od předložek původních mají nepůvodní předložky většinou jen jeden význam, více či méně související s významem původního slova. Význam bývá konkrétnější a vyjadřuje vztahy prostorové, místní (*возле, не доходя до...*), časové (*на протяжении, в течение...*), příčinné, důsledkové, stupňovací a přívlastkové¹⁴. Sekundární předložky se také pojí pouze s jedním nepřímým pádem.

Předložek odvozených je v ruském i českém jazyce mnohem více, nežli předložek primárních a jejich počet neustále stoupá díky vzniku nových a nových slovních spojení, která začínají plnit funkci předložky.

Proces vzniku nových předložek odvozením od jiných slovních druhů je jev dlouhodobý a stále probíhající. Je zakončen vznikem nového slovního druhu –

¹³ АСТАФЬЕВА, Н. И. Современный русский язык: Служебные части речи. Модальные слова. Междометия. Минск: Вышэйшая школа, 1982. 110 с. с. 43

¹⁴ BALÁŽ, G. Современный русский язык в сопоставление со словацким. Морфология. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatelstvo, 1989. 384 с. с. 331

předložky - poté, co se její význam zcela oddělí od významu slovního druhu původního. Hranice oddělení nově vznikající předložky od původního slova (podstatného jména, příslovce či přechodníku), jež je součástí ustáleného slovního spojení, však není jednoznačná. V tomto případě hovoříme o přechodném momentu vzniku nového slovního druhu. Můžeme se tak setkat s různými přístupy k zařazení daného slova v rámci slovnědruhových kategorií - někteří autoři jej ještě řadí k původnímu slovnímu druhu a jiní již mezi předložky.

Nevlastní předložky se z morfologického hlediska dělí na předložky jednoduché a složené.

Někteří autoři¹⁵ skupinu předložek, v níž spojení významového slova s předložkou tvoří složenou předložku, nazývají předložkami frazeologickými. Oproti tomu skupinu předložek jednoduchých nazývají předložkami lexikálními.

Podle toho, od kterého slovního druhu byly předložky odvozeny, rozlišujeme nevlastní předložky jmenné, příslovečné a slovesné.

JMENNÉ

Největší skupinou odvozených předložek, která se stále intenzivně obohacuje o nové formy, jsou předložky jmenné. Jedná se o předložky odvozené od podstatných jmen, jejichž pomocí je možné vyjádřit vztah mezi slovy: *посредством, путем, во время, по причине...*¹⁶

Jmenné předložky jsou schopny, díky zřetelnému lexikálnímu obsahu, lépe a přesněji vyjádřit kvality vztahu mezi slovy nežli předložky primární.

Po naprosté většině jmenných předložek následuje jméno v genitivu. Výjimku tvoří předložky *в противовес, в ущерб, не в пример* za nimiž následuje dativ.

Vznik odvozené jmenné předložky

Odvozování předložek od podstatných jmen je proces, který v současnosti stále v nemalé míře probíhá. Při tomto procesu ztrácí podstatné jméno základní vlastnosti své kategorie (význam předmětnosti, formy rodu, čísla i pádu...) a naopak získává vlastnosti kategorie předložek. Nejprve se rozvíjí nové odvozené

¹⁵ Г. А. Шиганова - Система лексических и фразеологических предлогов в современном русском языке, Челябинск: Издательство Челяб. гос. университета, 2001.

¹⁶ АСТАФЬЕВА, Н. И. Современный русский язык: Служебные части речи. Модальные слова. Междометия. Минск: Вышэйшая школа, 1982. 110 с. с. 44

významy slova, které umožňují jeho spojení s množstvím slov abstraktního charakteru. V jednom z těchto významů (v konkrétní nesklonné formě s nebo bez předložky) slovo ustrne a začne plnit novou funkci – spojování slov a vyjádření vztahu mezi nimi. V momentě, kdy jmenná předložka ztrácí sémantický vztah s původním podstatným jménem, je proces vzniku nové nezávislé předložky ukončen¹⁷.

Jmenné předložky se nachází v různých stádiích odpoutávání se od slova, z něž jsou odvozeny. Některé jmenné části již zcela ztratily svůj lexikální význam, paradigmatické vztahy a základní rysy syntaktické jednoty (*ввиду, посредством, в течение, насчет, по мере...*). Jiné mají stále ještě úzký vztah s původním slovem (význam, paradigmatické a syntaktické vztahy). Tyto předložky v sobě stále částečně nesou význam předmětnosti (*без помощи, в границах, в связи, на основании, под предлогом, в согласии с...*) a jsou označovány jako **předložková spojení**. Jako známky toho, že tato slovní spojení ještě zcela nepatří do kategorie předložek, jsou uváděny následující argumenty¹⁸:

1) Na rozdíl od předložek se předložková spojení pojí výhradně s jedním typem jmen a to buď s životnými anebo s neživotnými (*в границах чего, вне рамок чего, в роли кого, в сообществе с кем...*).

2) Jméno tvořící předložkové spojení si stále zachovává možnost spojení s přívlastkem shodným (*выступает в роли умиротворителя - в сомнительной роли умиротворителя, с целью помощи - с благородной целью помощи...*). Ve chvíli, kdy jméno získá svůj přívlastek, se předložkové spojení rozpadá, přestává plnit funkci předložky a dochází k obnovení významu předmětnosti jména.

3) Jméno spojené s předložkovým spojením může být nahrazeno zájmenem osobním či ukazovacím *этот, такой* (*в ходе переговоров - в ходе их - в их ходе, в пользу пострадавшего - в его пользу, выступает в роли умиротворителя - в этой/ в такой роли...*). Také v tomto případě dochází ke ztrátě předložkové funkce jména.

Z morfologického hlediska představují jmenné předložky ustrnulé formy podstatných jmen v nepřímých pádech většinou jednotného čísla bez předložky,

¹⁷ АСТАФЬЕВА, Н. И. Современный русский язык: Служебные части речи. Модальные слова. Междометия. Минск: Вышэйшая школа, 1982. 110 с. с. 45

¹⁸ ШВЕДОВА, Н. Ю. Русская грамматика - I. Москва: Наука, 1980. 784 с. с. 709

nebo s primární předložkou (nejčastěji *в, на, по*, nebo předložkou *вне*), která se může stát předponou.

V publikaci *Русская грамматика* ¹⁹ jsou jmenné předložky rozděleny následovně:

Jednoduché

Bezpředložkové formy podstatného jména v genitivu či instrumentálu (*порядка, тина, путем, посредством, виной, ценой, методом...*).

Složené

Předložkově-pádové formy s jednou primární předložkou – podstatné jméno v nepřímém pádě spojené s primární předložkou (*по мере, по пути, по случаю, по части, в отношении, ввиду, по приказу, в интересах, по поводу, в результате, во время, в смысле, на основании, не в пример...*).

Předložkově-pádové formy se dvěma primárními předložkami (*по отношению к, в отличие от, в зависимости от, в направлении к, по сравнению с, на пути к, с учетом на, в связи с, в оппозиции с...*). Pád jména spojený s těmito složenými předložkami je řízen závěrečnou primární předložkou.

PŘÍSLOVEČNÉ

Tato skupina předložek je přejata ruským jazykem z jazyka praslovanského. Jedná se především o příslovce jmenná, jež začala plnit funkci předložek. Některé z těchto předložek se v současné době již jako příslovce nevyskytují (*близ, вне, помимо, сверх, сквозь, среди*), jiná jsou stále používána i jako příslovce, i jako předložku (*вдоль, внутри, напротив, около, поверх, после, прежде, против, сверху...*) ²⁰.

Většina příslovečných předložek je jednoznačná – vyjadřují konkrétní příslovečný či přívlastkový vztah odpovídající významu příslovce, z něž pochází. Mezi nejednoznačné v ruském jazyce patří příslovečné předložky: *близ, вокруг, навстречу, около, помимо, посреди, посредине, против, рядом с, сверх*.

¹⁹ ШВЕДОВА, Н. Ю. Русская грамматика - I. Москва: Наука, 1980. 784 с. с. 707

²⁰ БОНДАРЕНКО, Б. С. Предлоги в современном русском языке. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство, 1961. 75 с. с. 8

Z morfologického hlediska můžeme skupinu rozdělit na předložky jednoduché (*после, мимо, ниже, выше...*) a složené (*вблизи от, недалеко от, совместно с, на пути к, по направлению к, по отношению к...*). Spojení složených příslovečných předložek s konkrétním pádem je určeno primární předložkou (*от кого/чегонибудь - независимо от кого/чегонибудь, к чемунибудь - применительно к чемунибудь...*).

SLOVESNÉ

Jedná se o předložky odvozené od přechodníkové formy sloves. V současné ruštině jsou zastoupeny nejméně. Všechny tyto předložky jsou jednoznačné a jejich význam vychází z lexikálního významu původních sloves. Výjimkou je předložka *благодаря* mající význam příčiny a původu. Z morfologického hlediska je lze opět rozdělit na jednoduché (*благодаря, выключая, исключая, не считая, спустя...*) a složené (*несмотря на, невзирая на, неглядя, судя по, глядя по, исходя из, начиная с...*).

2.1.7.2 Rozdělení předložek podle logicko-gramatických významů

Obecně lze říci, že předložky zprostředkovávají vztahy příslovečné (místa času, způsobu, příčiny...), předmětové a přívlastkové, které mohou mít různý význam v závislosti na předložce a významu slov, jež spojuje. Jedna předložka tak může nabývat několika různých významů – mnohoznačnost předložky.

Existuje celá řada významů, jež spojení dvou plnovýznamových slov pomocí předložky může mít. Hranice mezi jednotlivými významy není ostrá – mohou se částečně překrývat, nebo jsou zcela odděleny – což závisí na míře konkrétnosti/abstraktnosti daných významů.

Je možné vytvořit celou řadu skupin předložek podle významů, které vyjadřují. Přesné vymezení skupin významů se u různých autorů liší. V práci je uvedena pouze vybraná část základních vztahů zprostředkovaných předložkami, ve kterých se uplatňuje předložka *по*, která je hlavním předmětem této práce. Při výběrů významů jsem vycházela z publikace *Пříruční mluvnice ruštiny pro Čechy*²¹ a *Современный русский язык: Служебные части речи*²²:

²¹ HAVRÁNEK, B. Příruční mluvnice ruštiny pro Čechy. Díl I - Hláskosloví a tvarosloví. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966. 587 s. c. 449 - 455

²² АСТАФЬЕВА, Н. И. Современный русский язык: Служебные части речи. Модальные слова. Междометия. Минск: Вышэйшая школа, 1982. 110 с. с. 39 - 40

Вýznam místní a prostorový (пространственное значение)

Je základním významem téměř všech původních předložek *до, с, из, из-за, из-под, от, к, по, в, на, за, у, над, под, через, между, около, вокруг, напротив* atd. (s výjimkou předložek *без, для*). Ukazuje na místo děje, nebo směr pohybu. Zároveň je základem pro tvorbu dalších sekundárních významů předložek.

в (*приехать в город*), **из** (*уехать из Праги*), **до** (*до города оставалось два километра*), **у** (*стоять у стен*), **к** (*готовиться к экзамену*), **на** (*сидеть на стуле*), **за** (*за лесом выходила луна*), **через** (*идти через поле*), **над** (*повесить картину над столом*), **под** (*поставить чемодан под кровать*), **перед** (*стать перед окном*), **между** (*повесить картину между окнами*), **от** (*отойти от окна*), **за** (*сидеть за столом*), **из-за** (*встать из-за стола*), **против** (*он сидел напротив меня*), **с** (*идти с работы*), **около** (*жить около школы*), **при** (*при школе интернат*), **вдоль** (*вдоль реки*), **из-под** (*вылезть из-под кровати*), **мимо** (*пройти мимо дома*), **по** (*ехать по дороге*);

Časový význam (временное значение)

Je druhým nejrozšířenějším významem vztahů zprostředkovaných předložkami: **в** (*прийти в семь часов*), **на** (*на рассвете*), **до** (*до обеда*), **с** (*с тех пор*), **через** (*через час*), **после** (*после обеда*), **к** (*к вечеру*), **по** (*работать по вечерам*), **между** (*приехать между пятым и десятым декабря*), **за** (*разговаривать за ужином*), **от** (*привыкнуть от студенческих лет работать по ночам*), **около** (*приехать около часу*), **при** (*при Петре I.*), **среди** (*среди лета*);

Рýčinný význam (причинное значение)

Vyjadřuje příčinu děje nebo stavu za pomoci předložek: **от** (*умереть от страха*), **из** (*из скромности*), **за** (*идти за покупками*), **из-за** (*трава пожелтела из-за большой жары*), **благодаря** (*благодаря хорошей подготовке*), **по** (*отсутствовать по болезни*), **вследствие** (*мотор отказал вследствие большой перегрузки*), **с** (*покатиться со смеху*), **к** (*сделать к взаимной выгоде*), **в результате** (*в результате небрежной работы*), **по причине** (*по причине серьёзных разногласий*);

Účelový význam (целевое значение)

ради (делать ради собственного удовольствия), **для** (крем для обуви), **на** (прибежать на помощь), **к** (я к вашим услугам), **в** (билет в театр), **под** (взять под защиту), **в целях** (в целях увеличения производительности труда), **в интересах** (в интересах укрепления социалистического хозяйства), **в знак** (в знак дружбы), **по** (идти по делам);

Význam způsobového určení (значение обстоятельства способа)

Vyjadřuje kvalitativní a průvodní okolnosti děje, nebo jeho výsledek; **в** (выехать в дождь), **без** (работать без остановки), **с** (со слезами в глазах), **при** (при Петре I.), **на** (сделать на свой риск, написать на русском языке), **по** (по дороге в школу, по очереди), **за** (заснуть за книгой), **под** (стричь под одну гребёнку);

Význam zřetele (значение соответствия)

Vyjadřuje, s ohledem na co je platný děj, vlastnost, nebo stav, kterého se sdělení týká; **для** (для меня это дорого), **в** (ошибиться в расчёте), **на** (на всякий случай взять зонтик), **по** (работать по плану), **к** (внимательный к своим сотрудникам), **с** (что с нами будет), **из** (талантливейший из русских писателей), **в** (два метра в длину);

Význam míry a stupně (значение меры и степени)

на (на год старше), **до** (избить до крови), **из** (из десяти таких случаев), **кроме** (все кроме тебя), **сверх** (пить сверх меры), **по** (войти в воду по колено);

Význam množství a podílnosti (количественное и разделительное значение)

около (около сотни), **в** (отрез шириной в два метра), **по** (продовать по рублю);

Význam nástroje a prostředku (значение инструмента и средства)

на (ехать на машине), **по** (отправить по почте), **через** (писать слово через два -нн-), **в** (рассказать в двух словах), **за** (купить за деньги);

Objektivý význam (объектное значение)

Vyjadřuje vztah objektu slovesného děje (osoby, zvířete věci, nebo jevu) k ději či stavu jež se ho týká; **из** (*исключить из соревнования*), **на** (*опереться на статистические данные*), **за** (*смотреть за ребенком*), **по** (*постучать по столу, я ни по чем не скупаю*), **для** (*сделай это для меня*), **в** (*отказаться в просьбе*), **над** (*работать над переводом*);

Prívlastkový význam (определятельное значение)

Vyjadřují kvalitu a vlastnosti předmětů či osob; **с** (*девушка с чёрными глазами*), **в** (*красавица в белом бальном платье*), **для** (*письмо для меня*), **по** (*врач по внутренним болезням*);

2.1.7.3 Rozdělení předložek podle pádů, s nimiž se pojí

Předložky jsou většinou spjaty s podstatným jménem, jehož význam spojením s danou předložkou usměrňován a upřesňován. Každá předložka se pojí vždy s určitým nepřímým pádem, případně několika pády podstatného jména (přídavného jména, zájmena či jiného ekvivalentu). Vazba předložky s podstatným jménem v určitém pádu je natolik pevná a jedinečná, že může částečně plnit funkci nositele významu. Tento typ klasifikace je stěžejní především pro předložky původní, neboť jejich spojení s určitým pádem zároveň ukazuje na konkrétní významový rámec předložky²³.

V případě, že se předložka pojí s neskloňným podstatným jménem, pak plní funkci předložky (nositel významu) a zároveň je ukazatelem pádu jména (*побежал к шоссе, сесть в такси, рассказывать о Тбилиси...*).

Předložky pojící se pouze s jedním pádem

Předložky stojící před jménem v genitivu:

без, для, до, из, из-за, из-под, от, у, близ, вне, кроме, помимо, ради, сверх, среди, вблизи, вдоль, внутри, внутри, возле, вокруг, впереди, кругом, мимо, напротив, около, поверх, подле, позади, поперек, после, посреди, прежде, против, сбоку, сверху, выше, сзади, ввиду, в деле, в мере, в области, в отношении, в продолжение, в силу, в смысле, вроде, в следствие, в течение, в целях, за исключением, наподобие, насчет, по линии, по мере, по поводу, по

²³ BALÁŽ, G. Современный русский язык в сопоставлении со словацким. Морфология. 1. vydání Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatelstvo, 1989. 384 c. c. 332

причине, по случаю, по части, со стороны, касательно, относительно, не считая...

Předložky spojené s dativem:

к, вслед, вопреки, навстречу, наперекор, согласно, соответственно, сообразно, соразмерно, подобно, в противовес, в ущерб, не в пример, благодаря...

Předložky pojící se s akuzativem:

про, через, сквозь, включая, исключая, спустя...

Předložky spojené s instrumentálem:

над, перед, кончая, начиная, вместе с, вслед за, вровень с, наряду с, сровнительно с...

S lokálem se pojí předložka:

при

Většina nepůvodních předložek je spojena s genitivem, některé se mohou pojit s dativem – nesou význam zřetele (*по отношению, в отношении, наперекор, ради, навстречу...*), další s instrumentálem – předložky s prostorovým významem (*вверх, вниз, вместе с, вслед за...*).

Předložky pojící se s více pády

Ve většině případů souvisí spojení s různými pády s různým významem předložky. Zřídka však dochází k tomu, že se předložka pojí se dvěma pády a přitom je význam spojení stejný (*меж домами - меж домов, тосковать по сыну - тосковать по сыне*). Jedna z těchto konstrukcí je spisovnou normou a druhá se od této normy vzdaluje (zastaralé výrazy).

S akuzativem a lokálem současně se pojí předložky: *в, на, о*.

S genitivem a instrumentálem se pojí předložka *меж* (*между*).

S akuzativem a instrumentálem jsou spojeny předložky *за, под*.

S dativem, akuzativem a lokálem je spojena předložka *по*.

S genitivem, akuzativem a instrumentálem se pojí předložka *с*.

Některé předložky pojící se s více pády je možné řadit mezi homonyma (*с, о, no, за*), neboť jejich význam ve spojení s podstatným jménem v jednom pádě neodpovídá významu předložky spojené se jménem v pádě druhém. Toto však neplatí pro všechny předložky pojící se s více pády. Například předložka *в* má ve spojení s oběma pády význam v podstatě shodný (*в дом, в доме*).

2.1.8 Zařazení předložkových pádů z hlediska syntaktického

Předložky se uplatňují v předložkových pádech, které slouží k vyjádření stavu podřazenosti jednoho větného členu (závislého) jinému větnému členu (řídícímu). Závislý a řídící člen společně vytváří **syntaktickou dvojici**. Mezi slovy syntaktické dvojice existují dva základní typy vztahů²⁴:

1) Přisuzování – predikace - závislý člen (přísudek) přisuzuje řídícímu členu (podnět) nějaký stav, vlastnost, či okolnost. Tento vztah se uplatňuje ve spojení podmětu a přísudku a nemůže existovat mimo větu.

2) Určování – determinace - slouží k vyjádření závislosti dalších větných členů, kdy závislý člen rozvíjí člen řídící. Rozvíjejícím členem může být: předmět, přívlastek přístavek, doplněk či příslovečné určení. Rozvíjen pak může být hlavní větný člen (podmět nebo přísudek), nebo některý z rozvíjejících větných členů. Podle kritéria míry závaznosti daného spojení rozlišujeme determinativní spojení na silná a slabá.

K vyjádření syntaktických vztahů přisuzování a určování se používá především tvarů ohebných slov. Existují tři způsoby přizpůsobení se závislého členu syntaktické dvojice členu řídícímu:

1) Shoda (согласование) – v pádě, čísle a rodě v případě jmen, slovesa se shodují v osobě a čísle (ruský jazyk nezná shodu v životnosti a neživotnosti).

2) Rekcce = řízenost (управление) – tvar (pád) závislého slova je řízen členem řídícím - vyžaduje vazbu (je nutná znalost vazby sloves s příslušnými prostými a předložkovými pády, která se ve většině případů v ruském a českém jazyce shoduje, v menší míře se pak rozchází).

²⁴ BAUER, J. Příruční mluvnice pro Čechy. Díl II – Skladba. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1960. 484 s. s. 147

Závislým slovem bývá zpravidla podstatné jméno v nepřímém pádě prostém či předložkovém. Řízenost může být silná i slabá...

- 3) Přimykání (примыкание)** – závislost není vyjádřena žádným mluvnickým prostředkem - závislý člen se nepodřizuje, ani se s řídicím členem neshoduje. Tento jev nastává díky tomu, že a) závislé slovo je nesklonné (příslovce, nesklonné přídavné jméno, infinitiv a příčestí) – vlastní přimykání, nebo b) jde o příslovečné tvary vyjádřené nepřímými pády jmen prostými či předložkovými – pádové přimykání.

Ve větě se předložkové pády uplatňují jako příslovečné určení (*идти в школу*), předmět (*посмотреть на соседа*), přívlastek neshodný (*дорога в школу*), doplněk (*признавать кого за начальника*) a zřídka též podmět (*У Ивановых справляют новоселье*)²⁵.

Z toho vyplývá, užití předložkových pádů v řízenosti a přimykání, nikoli ve shodě.

Řízenosti se užívá k vyjádření:

- 1) určovacího vztahu předmětnosti mezi: a) slovesem a podstatným jménem, nebo b) přídavným a podstatným jménem;
- 2) určovacího vztahu mezi dvěma podstatnými jmény, z nichž závislé je přívlastkem neshodným;

Přimykání slouží k vyjádření příslovečných okolností. Tyto okolnosti jsou nejčastěji vyjadřovány příslovci a příslovečnými pády prostými i předložkovými, infinitivem či přechodníky. Přimykajícím větným členem je příslovečné určení (*Он пишет по-французски*), které se druhotně může stát přívlastkem neshodným (*письмо по-французски*), nebo součástí přísudku (*письмо было по-французски*)²⁶.

V ruském jazyce vyskytují **vazby variantní**. Jedná se o vyjádření jednoho určitého vztahu různými prostředky. Variantnost se nachází jak v rámci řízení (*говорить о чем - про что*) a přimykání (*человек трудной судьбы - с трудной*

²⁵ HAVRÁNEK, B. Příruční mluvnice ruštiny pro Čechy. Díl I - Hláskosloví a tvarosloví. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966. 587 s. s. 444

²⁶ BAUER, J. Příruční mluvnice pro Čechy. Díl II – Skladba. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1960. 484 s. s. 157

судьбой), tak mezi řízením a přimykáním (*дать людям отдохнуть - дать людям отдых*) a mezi přimykáním a shodou (*город ночью - ночной город*). Podle významu jež vyjadřují, rozdělujeme variantní vztahy na ty, jež vyjadřují vztahy přívlastkové a na ty, které vyjadřují vztahy jiné.

2.2 PŘEDLOŽKA *no*

Jak již bylo v úvodu řečeno, ve své práci se budu zabývat předložkou *no*, která má řadu významů a jejíž použití se od české předložky *po* v mnohém odlišuje. V českém jazyce se mnohoznačná předložka *po* pojí se dvěma pády (akuzativ, lokál), v ruském pak se třemi (dativ, akuzativ, lokál). Existuje celá řada zvláštních norem pro užití předložky *no* v ruském jazyce.

V první části teoretických východisek byly stručně charakterizovány předložky jako slovní druh, způsoby jejich klasifikace, významy vztahů, které zprostředkovávají a způsoby uplatnění předložkových pádů ve větě.

Tato část se bude již zabývat pouze problematikou předložky *no*. Nejprve je zařazena krátká zmínka o etymologii předložky, poté jsou rozebrány její vazby s ohledem na pád jména, s nímž se pojí - valence. Dále jsou probírány předložkové vazby v závislosti na řídicím členu a způsobu spojení s ním. Na závěr jsou uvedeny příklady vazeb a jejich překladů seřazených dle vztahů, které ve větě vyjadřují. Této části byla věnována zvláštní pozornost, neboť zařazení slovních spojení do kategorií podle významu je východiskem pro následující praktickou část, v níž bude porovnáváno zastoupení jednotlivých významů a překladů slovních spojení v uměleckém textu.

2.2.1 Původ předložky

České *po* a ruské *no* jsou předložky, jež mají mnoho společného. V etymologickém slovníku můžeme najít následující definici: „*no* - предлог (употребляется с дат., вин. и предл. п.) Общеслав. Имеет соответствия в других индоевропейских языках. Сохраняет свое искон. знач. объектных, пространственных и временных отношений.“²⁷

Existují předpoklady, že předložka **po* mohla vzniknout z indoevropského **pos* (potom).

Po se tedy jako předložka užívalo již v praslovanštině, odkud v nezměněné formě přechází do ruského i českého jazyka, ovšem již s částečně rozdílnými významy.

²⁷ ЦЫГАНЕНКО, Г. П. Этимологический словарь русского языка: Более 5000 слов. Киев: Радянська школа, 1989. 511 с. с. 308

Při použití předložky *no* lze rozlišit tři základní sémantická jádra, z nichž jsou odvozeny všechny ostatní významy předložky ²⁸:

Význam podobnosti a postupného zaplňování plochy nebo směru +
distributivnost

Význam účelu a cíle

Význam meze

Použití v ostatních slovanských jazycích se výrazněji neliší, pojí se převážně jako prepozice (s dativem, akuzativem nebo lokálem) nebo jako prefix. Předložka během vývoje jazyka získala širokou řadu odvozených významů, proto často dochází k soupeření s jinými, významově odpovídajícími předložkami.

Předložka *no* je v současné době jednou z neaktivnějších předložek v ruském jazyce. V poslední době vznikají nová předložková spojení, a tím i nové významy, především v administrativní a finanční sféře. Odtud se výrazy přesouvají do novin a ostatních médií, čímž se stávají součástí jazyka široké veřejnosti.

2.2.2 Pádové konstrukce s předložkou *no*

2.2.2.1 Předložkové pády podstatných jmen

Spojení předložky s podstatným jménem v určitém pádě je vždy chápáno jako celistvá jednotka mající svůj konkrétní význam – **předložkový pád**. Konstrukce obsahující předložku *no* může nabývat významu široce abstraktního, nebo naopak úzce specifického. Jednotlivé významové odstíny se mohou vzájemně překrývat, neboť hranice významů nejsou ostře vyděleny.

Dativ

Nejčastěji se předložka *no* pojí se jménem v dativu. Tato konstrukce je v ruském jazyce neobyčejně produktivní a má řadu významů ²⁹. Kromě základního významu místního (*идти по дороге, гулять по саду...*) vazba s předložkou *no* slouží k vyjádření celé řady dalších vztahů (*экзамен по математике, послать по почте...*).

²⁸ КОПЕЦКИЙ, F. Etymologický slovník slovanských jazyků, Slova gramatická a zájmena, Svazek 1. Praha: Academia, 1973. 348 s. s. 189

²⁹ ШВЕДОВА, Н. Ю. Русская грамматика - II. Москва.: Наука, 1980. 710 с. с. 443

Podstatná jména v množném čísle se vždy pojí s předložkou *по* v dativu (*милиционеры стояли по тротуарам, рассадить всех по местам, разместить по комнатам...*).

Spojení *по* + dativ může mít význam:

Objektivý: *тоска по детям, удар по голове, хлопоты по делам, экзамен по математике...*

Vztahu přívlastkové či příslovečného určení: toto spojení je charakteristickou ruskou konstrukcí a může mít řadu dílčích významů:

Místa - *идти по маршруту, отправить по месту жительства, розовый по краям...*

Času - *не спать по ночам, бездельничать по месяцам, туманы по вечерам...*

Příčiny a původu - *опоздать по своей вине, выехать по письму, отказ по нездоровью, брак по любви, пенсия по старости...*

Způsobového určení - *брогада по спасению, комиссия по проверке, мастерская по ремонту, получать по потребностям, пальто не по росту, игра не по правилам...*

Zřetele - *совпадать по параметрам, добр по натуре, второй по счету, родственник по мужу, сосед по общежитию...*

Míry příznaku - *говорить по многу раз, делать по несколько шагов...*

Podílnosti - *пишет по одной статье в месяц, разошлись по местам, взяли по яблоку, приходил по вечерам...*

Prostředku - *связаться по телефону, передать по радио, показ по телевидению...*

Prostého vztahu - *художник по куклам, лаборатория по химии...*

Пříznaku přísudku – přísudek se nachází v pozici umožňující rozvíjení předložkovými pády majícími příslovečný, předmětný, nebo přívlastkový význam.: *Тоска - по родине; Движение - по расписанию; Экзамен - по физике...*

- v pozici hlavního větného členu: *Тетрадей - по числу учебников; По местам!*

Určujícího větného členu s významem subjektu hodnocení: *По мне все способы хороши.*

Akuzativ

Spojení s akuzativem není až tak časté. Vyjadřuje především vztahy přívlastkové či příslovečného určení míry (*окупиться по пояс, по шею в воду, увязнуть по колеса*) nebo časové (*с августа по сентябрь, билет действителен по январь*). Také je součástí ustálených slovních spojení užívaných ve frazeologii (*влюбиться по уши, занят по горло...*).

Spojení předložky *по* s podstatným jménem v akuzativu mající význam cíle je odchýlením od spisovné normy (*идти по воду, по грибы, по клюкву, по ягоды...*). Ve spisovném jazyce se sloveso *идти* mající účelový význam pojí s předložkou *за* (*идти за водой, за грибами, за ягодами...*)³⁰.

Zároveň může spojení ve všech svých významech vystupovat jako příznaky přísudku: *Мы - по орехи, а вы по грибы; Травы - по грудь; Грязи - по колено.*

Lokál

Vyjadřuje-li předložka *по* vztah časový ve spojení s některými abstraktními substantivy ve významu *после*, pak je s ní spojené slovo v lokálu: *по истечении срока, по окончании, по получении, по совершении, по прибытии, по приезде, по выполнении, по выздоровлении, по разговоре, по выяснении, по достижении, по миновании, по предъявлении, по прекращении, по приходе, по уходе, по прошествии, по размышлении, по рассуждении, по ратификации, по реализации*. Využití předložky *по* v časovém významu je v ruském jazyce, na rozdíl od českého, omezeno na úzkou skupinu slov, s nimiž je možné předložku *по* spojit. Tato spojení mají částečně frazeologický charakter a jsou užívaná především v administrativním stylu. Jejich počet stále klesá díky tomu, že tato ustálená spojení přechází postupně do kategorie předložek odvozených. Ve volných spojeních s dalšími substantivy tohoto významu se předložky *по* v ruském jazyce, na rozdíl od českého, neužívá. Namísto *по* je

³⁰ БОНДАРЕНКО, Б. С. Предлоги в современном русском языке. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство, 1961. 75 с. с. 29

v těchto konstrukcích užívána předložka *после* (*после концерта, после доклада, после возвращения...*)³¹.

Jsou-li tato a podobná abstraktní substantiva v dativu, pak je význam předložky nikoli *после*, nýbrž význam *в соответствии с чем-н., на основании чего-н.* – význam zřetelový.

Spojení lokálu se slovesy vyjadřujícími pocit stesku (*тужить, плакать, скучать...*) a podstatnými jmény odvozenými od těchto sloves (*траур, скорбь, тоска...*) je považováno za zastaralé (*плакать по муже, собака воет по покойнике*) a jeho použití je omezeno³². V dnešní době již místo předložky *по* užívána předložka *о* (*тоска о молодости*)

2.2.2.2 Spojení se zájmeny

Na počátku 19. století bylo v ruském jazyce normou spojení přeložky *по* se zájmeny *кто, что, он, она, мы, вы* v lokálu (*по ком, по чем, по нем, по ней, по нас, по вас*), ačkoli podstatná jména v téže konstrukci jsou ve formě dativu. V průběhu 19. a 20. století probíhá proces připodobnění pádu zájmen pádu jmen podstatných. V současné době zájmena *кто, что, он* vystupují většinou ve formě dativu, stejně jako jména podstatná (*Есть по кому равняться*). Spojení zájmen *кто, что, он* s lokálem je dle současné normy přípustné pouze ve spojení se slovesy vyjadřujícími smutek (*плакать, скучать, тосковать...*) a od nich odvozenými podstatnými jmény (*траур, скорбь, тоска...*). Tak je tomu díky skutečnosti, že s těmito jmény a slovesy se v lokálu dříve pojilo i jméno podstatné (*тужить по нем, по ком, по чем, по доме, по друге*). V ostatních případech je použití lokálu zastaralé³³.

Zájmena *мы, вы* se stále ještě užívají v předložkových konstrukcích s *по* ve formě lokálu (*стреляли по нас, по вас*). S formami dativu (*по нам, по вам*) se můžeme setkat v tisku, nelze je však považovat za spisovné³⁴.

³¹ ГРАУДИНА, Л. К., ИЦКОВИЧ, Б. А., КАТЛИНСКАЯ, Л. П., Грамматическая правильность русской речи. Стилистический словарь вариантов. Москва: Наука, 2001. 557с. с. 63

³² БОНДАРЕНКО, Б. С. Предлоги в современном русском языке. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство, 1961. 75 с. с. 30

³³ БЕЛЬЧИНКОВ, Ю. А. Практическая стилистика современного русского языка. Москва: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2007. 424 с. с. 305

³⁴ ГРАУДИНА, Л. К., ИЦКОВИЧ, Б. А., КАТЛИНСКАЯ, Л. П., Грамматическая правильность русской речи. Стилистический словарь вариантов. Москва: Наука, 2001. 557с. с. 66

Zájmena *я, ты, они* se v předložkových konstrukcích s *по* již od 19. století užívali ve formě dativu.

2.2.2.3 Konstrukce s číslovkami

Uplatňují se při vyjádření vztahu množství a podílnosti. Podstatná jména mají při vyjádření tohoto vztahu formu dativu, u číslovek jsou však možnosti dvě – dativ nebo akuzativ. Pád závisí na použité číslovce:

Číslovky *два, три, четыре, двести, триста, четыреста* a také číslovky složené a druhové, jejichž posledním členem jsou výše zmíněné číslovky, jsou ve formě akuzativu (*получили по две, три, четыре книги, по двести сорок три рубля...*). Totéž platí pro číslovky *двое, трое* (*построиться по двое*).

Ostatní číslovky po předložce *по* se v písemné formě až do počátku 20. století užívaly výhradně v dativu (*получили по одному карандашу, по пяти, по семи, по тридцати рублей...*). Spojení *по* s těmito číslovkami v akuzativu se však začalo užívat v průběhu 19. století v mluvené řeči. Tento proces odpovídá snaze o sjednocení gramatických pravidel. Dodnes toto užití není spisovné, nicméně se v mluveném jazyce užívá stále častěji. V současné době norma umožňuje užití číslovky *пять* v konstrukcích s předložkou *по* jak v dativu, tak v akuzativu (*собрать по пять тонн с гектара i собрать по пяти тонн с гектара*).³⁵

Zvláštním způsobem se s předložkou *по* pojí složené číslovky *пятьсот, шестьсот, семьсот, восемьсот, девятьсот*. První část složeniny (*пять-, шесть-, семь-, восемь-, девять-*) je v dativu a druhá (*-сот*) v genitivu (*по пятисот, по шестисот, по восьмисот...*). Tento jev je vysvětlován tím, že předložka *по* ovlivňuje pouze první část složeniny, kdežto druhá část je ovlivněna částí první (stejně jako je ovlivněna číslovka podstatným jménem). Konstrukce typu *по пятьсот, по восемьсот* jsou používány v hovorové řeči³⁶.

Zájmena *сколько, столько, несколько* v roli neurčitých číslovek se pojí s předložkou *по* v dativu (*по несколько книг, по столько-то тетрадей*).

³⁵ ГРАУДИНА, Л. К., ИЦКОВИЧ, Б. А., КАТЛИНСКАЯ, Л. П., Грамматическая правильность русской речи. Стилистический словарь вариантов. Москва: Наука, 2001. 557с. с. 64

³⁶ БЕЛЬЧИНКОВ, Ю. А. Практическая стилистика современного русского языка. Москва: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2007. 424 с. с. 198

2.2.3 Rozdělení podřadných vztahů dle slovního druhu řídicího členu syntaktické dvojice

Předložkový pád se může pojít se slovesy, podstatnými a přídavnými jmény a příslovci. Každé spojení má svá specifika vyjádření podřadného vztahu. Zde jsou vybrány příklady podřadných spojení uvedené v publikaci *Русская грамматика*³⁷. Předložka *no* se uplatňuje v následujících podřadných vazbách:

2.2.3.1 Slovesa

Do systému podřadných vztahů slovesa nepatří jeho shoda s podmětem.

Řízenost (rekce) jednoduchá – závislé jméno rozvíjející sloveso je v předložkovém pádě.

Silná rekce za pomoci dativu s předložkou *no* vyjadřuje vztahy podřídnosti (*покупать no одной книге в неделю, дать no яблоку* – záleží na kontextu, zda bude spojení znamenat, že všichni zúčastnění jablko dali či dostali).

Slabá rekce sloves užívající podstatného jména v dativu s předložkou *no* má význam objektový či místní (*ударить no врагу, стучать no стене*). Stojí-li předložka *no* zároveň u sloves vyjadřujících smutek či žal (*тужить, плакать, тосковать, горевать, скучать...*), pak je s ní spojené podstatné jméno jednotného čísla v dativu (*скучать no подруге, тужить no сыну...*). Totéž platí pro spojení s podstatným jménem stejného sémantického významu (*тоска no родине, скорбь no безвременной утрате...*). Spojení těchto sloves se jménem v lokálu (*тужить no сыне, тосковать no муже*) je považované za zastaralé – neodpovídá současnému spisovnému jazyku³⁸. V současné době ve spojení se slovesy a podstatnými jmény vyjadřujícími cit převládá tendence použití předložky *o* ve vazbě s lokálem (*горевать o сыне, тоска o молодости...*)³⁹.

Řízenost dvojitá bezpředložkově-předložková, kde obě závislé formy jmen rozvíjí sloveso, vyjadřuje vztah objektový. První jméno je v nepřímém pádě bez předložky a druhé jméno je s předložkou (*погладить, щелкнуть, ударить кого-н no чему-н*).

³⁷ ШВЕДОВА, Н. Ю. Русская грамматика - II. Москва. Наука: 1980. 710 с. с. 11-79

³⁸ БЕЛЬЧИНКОВ, Ю. А. Практическая стилистика современного русского языка. Москва: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2007. 424 с. с. 303

³⁹ БОНДАРЕНКО, Б. С. Предлоги в современном русском языке. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство, 1961. 75 с. с. 29

Varianty řízenosti – může existovat více než jen jedna varianta vyjádření jednoho a téhož vztahu. Ve významu množství subjektů, či opakování děje se užívá dativu s předložkou *по* (*нести чемодан - каждый несет, все несут по чемодану, выпить стакан - по стакану, дать каждому рубль - дать по рублю, тосковать по детям - о детях*).

Pádové přimykání je slabou vazbou a může nabývat řady specializovaných příslovečných významů pro vyjádření konkrétního vztahu (místní, časový, míry a množství...). Specializace může vycházet z plnovýznamových slov syntaktické dvojice, nebo z lexikálního významu předložky. Nejrozšířenějším významem pádového předložkového přimykání je význam místní, vznikající nejčastěji spojením se slovesy pohybu (*ходить по лесу, плавать по Енисею, трястись по ухабам*). Význam časový bývá zpravidla vymezen lexikálním významem podstatného jména (*по прошлым годам, по ночам, по школе, по праздникам*). Dále může být za pomoci přimykání vyjádřena míra a množství (*по одному разу, по многу раз, по несколько шагов*), účel (*идти по делам*), způsob (*передать по радио*), zřetel (*действовать по правилам, по инструкции, по традиции - со значением, в соответствии с*), příčina (*по рассеянности забыть, по ошибке, по злобе, по легкомыслию, по болезни, по поводу чего-н., по случаю чего-н.*) a upřesnění (*проводить занятия по факультетам, преуспевать по службе*).

Existuje celá řada obměn forem přimykání s příslovečným významem (*читать ночами - по ночам, говорить по русски - на русском языке - русским языком*).

2.2.3.2 Podstatná jména

Vazby podstatných jmen silně ovlivňuje jejich význam předmětnosti (význam slovního druhu jako takového), proto každá vazba s podstatným jménem nese částečně význam přívlastkový.

Shoda a řízenost - zde se předložkové pády s předložkou *по* neuplatňují.

Přimykání pádové s předložkou – formy, které se společně s předložkou přimykají k podstatnému jménu a vystupují jako přívlastek, ale mohou nést odstíny významu příslovečného určení místa (*кустарник по склонам, оборки по краям*), určení (*комиссия по проверке, уполномоченный по снабжению*) a příčiny (*брак по любви, пенсия по старости, авария по недосмотру*). Časté

jsou také formy určující vztah a jeho jakost (*приятель по рыбалке, художник по куклам, задание по силам, малчики по одиннадцати лет, лаборатория по биологии*).

Variant slabých vazeb podstatných jmen existuje celá řada. Mohou být navzájem zcela zaměnitelné, nebo mají různé stylistické odstíny (*бригада по спасению – спасательная, университетский приятель – приятель по университету...*)

2.2.3.3 Přídavná jména

Pro spojení s rozvíjejícími členy pomocí přeložky *по* je využíváno pádového předložkového přimykání a řízenosti.

Řízenost – závislé slovo vždy doplňuje informaci o řídícím přídavném jménu (*одинаковый по отношению к кому-н., устойчив по отношению к чему-н.*).

Пřимykání pádových předložkových forem s funkcí přívlastku obohacuje přídavné jméno o nejrůznější příznaky – charakterizují jakost vztahu a upřesňují jej (*оригинальный по конструкции, добрый по натуре, последний по счету, известный по работам, знакомый по университету, крепкий по виду, противный по запаху*), mají význam časový (*годный по сей день, действительный по май, хмурный по утрам, по вечерам*), označují míru a stupeň příznaku (*серьезный не по годам; мокрый по груди, сыт по горло, голый по поясу*) a příčinu (*несчастный по собственной вине, должный по праву*).

2.2.3.4 Příslovce

Пřимykání pádové formy jména, které upřesňuje význam příslovce v roli řídícího členu (*вверх по тропике, вдали по горизонту, вниз по склону*).

2.2.4 Český ekvivalent předložky *по* – rozdělení na základě významu

Toto rozdělení vychází z publikací Словарь современного русского литературного языка⁴⁰, Словарь русского языка в четырех томах⁴¹ a české překlady byly ověřovány ve Velkém rusko-českém slovníku L. Корецкого⁴².

⁴⁰ ТИМОФЕЕВ, К. А., МЕДЕЛЕЦ, Х. М. Словарь современного литературного языка - том десятый. Москва. Издательство Академии Наук СССР: 1960.

⁴¹ РОЗАНОВА, Б. Б., МАТВЕЕВ, И. И. Словарь русского языка в четырех томах. Москва: Госуд. изд. иностранных национальных словарей: 1959.

2.2.4.1 Spojení s dativem

Prostorové a místní vztahy

PO/NA - při označení předmětu, na jehož povrchu probíhá děj: ехать по дороге – jet po cestě, плыть по реке – plout po/ na řece, гладить по голове – hladit po/ na hlavě, по спине прошел озноб – po zádech přeběhl mráz, по местам – na místa, спускаться по лестнице – sejít po schodech;

- při označení předmětu, na němž se někdo nebo něco nachází: книги разбросаны по столу – knihy jsou rozházeny po/ na stole, роспись по фарфору – malba na porcelán;

PO/V - při označení prostoru, v němž děj probíhá: ходить по городе – chodit po městě, путешествовать по стране – cestovat po zemi, по всему свету – po celém světě, летать по воздуху – létat ve vzduchu, по городскому округу - v městském obvodu, ловить по лесам – lovit v lesích;

- při označení řady předmětů, s nimiž je děj spjat - *vyjádření místní podílnosti*: по углам – po/ v rozích, искать по карманам – hledat po/ v kapsách, ходить по магазинам – chodit po obchodech (po nákupech), ездить по курортам – jezdit po lázních;

- ustálená spojení - по соседству кого, чего/ с кем, чем - v blízkosti koho, čeho; по бокам чего - po obou stranách čeho; по краям чего - po krajích čeho, краем čeho

PO/ПОДÉЛ – označení směru pohybu, předmětu, podél nějž probíhá děj, či se zde někdo nebo něco nachází: по стене стоит диван – podél stěny stojí pohovka, по краям дороги – podél silnice, удти по берегу реки – jít podél řeky, держать направление по каналу – udržovat směr podél kanálu, плыть по течению – plout po proudu, лететь по ветру – letět po větru, идти по следам – jít po stopách;

Vazba **bez předložky**: Пора по домам! – Čas jít domů!

⁴² КОРЕЦКÝ, L., HAVRÁNEK, B., HORÁLEK, K. Velký rusko-český slovník. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1956

Časové vztahy

PO/V/bez předložky - spojení s podstatnými jmény typu *вечер, ночь, утро, понедельник - воскресенье, праздник, выходные дни* má význam pravidelně se opakujících jevů: *собираться по вечерам – scházet se po večerech/ večer, работать по ночам – pracovat po nocích/ v noci, умываться по утрам – mýt se ráno, принимать по понедельникам – ordinovat v pondělí, отдыхать по выходным дням – odpočívat o víkendu, поезд ходит по будням – vlak jezdí v pracovní dny;*

PO/bez předložky – ve spojení s podstatnými jmény *день, неделя, месяц, год* a současně přídavným jménem *целый*, nebo číslovkou označuje dobu, po níž děj probíhal: *по целым дням сидит дома – (po) celé dny sedí doma, по целым месяцам не приходит – celé měsíce nepřijde, по тем временам - na tu dobu, по семи лет - po sedm let;*

Užívání předložkového spojení podstatného jména s *по* považováno za zastaralé či hovorové:

- ve významu *в dané období*: *по весне – v létě, по осени – na podzim;*

- ve spojení s číslovkami, kdy označuje věk: *мальчик по девятому году – devítiletý chlapec;*

Ustálená spojení: *по временам – čas od času, časem;*

Vztahy příčiny a účelu

Příčinné vztahy jsou nejčastěji vyjádřeny podstatnými jmény, která se za pomoci předložky *по* pojí se slovesy označujícími činnost člověka, jíž je dané podstatné jméno příčinnou.

Z: *женился по любви – žení se z lásky, исполнить по невнимательности – pokazit z nepozornosti, по той причине – z toho důvodu, по этом поводу – z toho důvodu/ proto, по обязанности – z povinnosti, по прихоти судьбы – z rozmaru osudu, по глупости - z hlouposti, по необходимости – z nutnosti, по инициативе кого – z iniciativy koho, по почину кого – z podnětu koho;*

PRO: *по болезни – pro nemoc, по милovidности – pro milý zevnějšek;*

KVŮLI: *по недоразумению – kvůli nedorozumění, по слабости – kvůli slabosti, по глазам – kvůli očím, по надобности чего-н. – kvůli potřebě něčeho;*

НА: по приказу кого-н. – na něčí rozkaz, по просьбе кого-н. – na něčí přání, по приглашению кого-н. – na něčí rozvání, по вызову кого-н. – na něčí výzvu, по заказу – na objednávku, по совету – na radu, по его хотению – na jeho přání

Безпредложková vazba: по стечению обстоятельств – shodou okolností, по недосмотру - nedopatřením, по своей вине – vlastní vinou;

Уста́ленá spojení: по щучьему велению – zásahem vyšší moci (na štíčí rozkaz), по всякому поводу – při každé příležitosti;

Nelze-li podstatné jméno spojit přímo s předložkou *по* (*серьезность...*), užívá se pro vyjádření téhož smyslu konstrukce s předložkou *из-за* nebo *по причине* ⁴³.

Můžeme-li se zeptat: „Za jakým účelem?“, jedná se o **vztah účelový**: идти по делам – jít služebně/ v úřední záležitosti, по какому делу - kvůli čemu (za jakým účelem);

Vztahy způsobového určení

Предложková spojení vyjadřující příslovečná určení způsobu mohou být překládána pomocí:

ПОДЛЕ: идти по карте – jít podle mapy, одеваться по моде – oblékat se podle módy, играть по нотам – hrát podle not, по обрядам - podle obřadu;

- по slovesech *знать, отличать, определять, узнать, угадать*: знать кого-н. только по имени – znát někoho jen podle jména, знать кого-н. по виду – znát někoho od vidění, узнать кого-н. по голосу – roznat někoho podle hlasu, отличать кого-н. по глазам – odlišit někoho podle očí;

- ve výrazech *по месту*: по месту жительства - podle bydliště, по месту назначения - podle určení

Безпредложková vazba - по slovesech *вызывать, звать, называть* ve spojení s předložkovými pády по имени, по отчеству, по фамилии – vyvolávat, jmenovat, oslovovat jménem, jménem po otci, příjmením;

⁴³ ГРАУДИНА, Л. К., ИЦКОВИЧ, Б. А., КАТЛИНСКАЯ, Л. П., Грамматическая правильность русской речи. Стилистический словарь вариантов. Москва: Наука, 2001. 557с. с. 67

Funkci vyjádření vztahu způsobového určení nesou také příslovce adjektivní tvořená předponou *no-* adjektivem s dativní koncovkou *-ому/ -ему*:

ПО/ЯКО/без předložky: по-старому – postaru, по-волчьу – jako vlk, по-осеннему – jako na jaře, по-ночному – jako v noci, по-русски - rusky, по-новому - nově, по-праздничному – svátečně, по-пути – cestou, по-ошибке - omylem;

Ustálená spojení: связать по рукам – svázat na rukou, знать по опыту – znát ze zkušenosti, сделать по привычке – udělat ze zvyku, рассчитать по минутам – rozpočítat na minuty, они растут не по дням а по часам – rostou jako з воды/ перед очима, работать по совести – pracovat svědomitě, сказать по чести – čestně říci, сказать по секрету – říci důvěrně, по-очереди – po pořádku, ходить по пятам за кем-н. – chodit někomu v patách, по-природе – od přírody, přirozeně, по-анalogии с чем - analogicky s čím, по-старой памяти - ze staré známosti, не по-времени – nevhod;

Mezi vztahy příslovečného určení lze řadit *vztahy označující prostředek či nástroj*: ехать по-железной дороге – jet dráhou, послать по-почте – poslat poštou, передавать по-радио – vysílat rozhlasem, говорить по-телефону – telefonovat;

Význam zřetelový

Je úzce spjat s významem způsobového určení a hranice mezi těmito dvěma významy není ostrá. V případě zřetele je možné se ptát otázkou: „S ohledem na co/ Na základě čeho je dané tvrzení platné?“

Bez předložky: по отношению к чему - vzhledem k čemu, произведение сатирическое по содержанию - dílo obsahem epické, по линии чего - со се týče čeho, правильно по-форме - formálně správně;

ПОДЛЕ: наказать по-закону - potrestat podle zákona, по-законам природы – podle přírodních zákonů, работать по-плану - pracovat podle plánu, работать по-силам – pracovat podle svých možností, русский по-произношению - Rus podle výslovnosti, иностранец по-одежде - cizinec podle oděvu, по-старинным обычаям/ по-старой привычке – podle staré zvyklosti, по-преданию - podle tradice;

НА: по виду - na pohled, по тем временам - na tu dobu (tehdy), по своим годам - na svůj věk;

V: по сравнению с/ по сопоставлению с кем - ve srovnání s kým, правильно по существу - ve své podstatě správně, по мере возможности - v mezích možností, по мере надобности - podle potřeby;

ПОДЛЕ – příslovce vytvořená předponou *по-* a zájmenem přivlastňovacím s dativní koncovkou *-ему*: сделать что-н. по-своему – udělat něco podle sebe, по-нашему – podle nás;

Vztahy označující množství a podílnost

Spojení předložky *по* s číslovkami v dativu (mimo číslovek 2, 3, 4 a složenin s nimi) slouží k vyjádření měrové a číselné podílnosti. Totéž platí pro zájmena *сколько, столько, несколько* vystupující v roli neurčitých číslovek ⁴⁴.

ПО - všichni dostali (dali) stejný díl: дать всем по (одному) рублю - dát všem po (jednom) rublu, выпить по стакану - vypít po sklenice, получить по букету цветов - dostat po kytici každý, дать/ получить по пяти, по восьми, по двадцати, по сорока, по пятидесяти, по девяноста рублей – dát/dostat po pěti, po osmi dvaceti, po čtyřiceti, po пadesáti, по devadesáti rublech;

- při označení ceny něčeho: по рублю штука - po rublu kus;

ПО/безпредложková v. - ve významu pravidelného či postupného opakování téhož: заниматься по часу в день - učit se hodinu každý den, пейте по капле в день - pijte kapku denně, склевать все по зернышку - sezobat vše zrnko po zrnku, уничтожить все по одному - zničit všechny jednoho po druhém, по несколько раз - několikrát;

Объектové vztahy

Označují druh činnosti, vymezení oblasti a místa jejího průběhu:

V/без предložky: работать по металлу – pracovat v kovoprůmyslu, состязаться по шахматам – hrát v šachovém turnaji, охотиться по зверю – lovit zvěř, поговорить по важному делу – promluvit si v důležité věci, идти хорошо

⁴⁴ БЕЛЬЧИНКОВ, Ю. А. Практическая стилистика современного русского языка. Москва: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2007. 424 с. s198

по математике – vést si dobře v matematice, помогать по хозяйству – pomáhat v domácnosti;

PO/PRO - ve spojení se slovy označujícími touhu, žal: плакать по ком – oplakávat někoho, plakat pro někoho, тужить по другу - toužit po příteli, носить траур по матери – držet smutek za matku, вздыхать по кому – vzdychat pro koho;

Vazba se slovesy s významem *zasahovat někoho, něco*:

NA: постучать пальцем по столу – zaklepat prstem na stůl, стрелять по неприятелю – střílet na nepřitele;

DO/PO: хлопнуть себя по лбу – uhodit se do čela, ударить кулаком по столу - udeřit pěstí do stolu, похлопать по плечу – poplácát po rameni, бить кого-н. по голове – bít někoho po hlavě, похлопать по плечу - poplácát po rameni;

ПРЭС: дать по роже – dát přes hubu, ударить по рукам – plácnout přes ruce;

Bezředložková vazba: ударить по врагу – zasadit nepříteli ránu;

Prívlastkové vztahy

Vyjadřují přesnější určení jména ve smyslu vztahu, zřetele, způsobového určení, účelu, rozměru, specializace apod.

NA: работа по строительству - práce na stavbě, завод по переработке чая - továrna na zpracování čaje;

V: заместитель по экономической части - zástupce ve věcech ekonomických, специалист по атомам - specialista v atomistice, чемпионат мира по хоккею - mistrovství světa v hokeji;

Z: экзамен по физике - zkouška z fyziky, родственник по отцу - příbuzný z otcovy strany, товарищ по работе - kolega z práce, соседка по общежитию - spolubydlící z koleje;

Bezředložky: пролетарий по происхождению - původem proletář, мастер по лыжному - mistr lyžařského sportu, курс по русскому языку - kurz ruského jazyka, врач по профессии - povoláním lékař, соревнование по плаванию - plavecké závody, комиссия по выборам - volební komise, приказ по армии - armádní rozkaz, 300° по Цельсию - 300° Celsia, в шесть часов утра по

местному времени - v šest hodin ráno místního času, товарищ по классу - spolužák, заботы по хозяйству - starosti o domácnost, разные по возрасту - nestejně staří, первый по величине - první velikostí, лучший по качеству - nejvyšší kvality;

Výrazy hodnocení a vsuvky

Jedná se o automatizované ustálené výrazy a řečová kliše, užívaná nejčastěji v mluvené řeči, mající částečně modální charakter. Tyto obraty jsou velmi často ve větě zařazeny jako **vsuvky**, pokud je tomu tak, jsou z obou stran odděleny čárkou (pomlčkou) a nejsou větnými členy.

Nejčastěji bývají překládány pomocí předložky **PODLE**, nebo **bezpředložkovým obratem**:

Odvolávání se na něčí mínění (situaci, zprávu) vyjádření postoje mluvčího: по нашему расчету - podle našich výpočtů, по словам Тургенева - podle Turgeněvových slov, по его собственным словам - podle jeho vlastních slov, по последним известиям - podle posledních zpráv, по сообщению радио - podle zprávy v rádiu, по официальным данным - podle oficiálních zpráv, по правде сказать - по правdě řečeno, по мнению кого – podle mínění koho;

- v této funkci jsou taktéž užívány příslovce: по-моему - podle mého, по-твоему - podle tebe/tvého, по-вашему - podle vás; Как по-вашему? - Jaký je váš názor?;

Нодnocení situace: по всей вероятности - podle vší pravděpodobnosti, по всем видимостям - podle všeho, по всему видно, что... - je zřejmé, že..., по возможности - pokud možно, по сути дела - v podstatě, по существу - ve skutečnosti, по преимуществу - převážně, по крайней мере - alespoň, по меньшей мере - při nejmenším, по обыкновению - jako obvykle, по старой памяти - ze staré známosti, по-видимому – patrně, по счастью - naštěstí;

2.2.4.2 Spojení s akuzativem

Spojení s předložkou *no* nese odstín významu míry (*až po*) prostoru (místní) nebo času.

Prostorové vztahy

PO/AŽ PO – vyjádření prostorové meze: погрузиться в воду по колени, по пояс, по горло, по уши – ponořit se do vody po kolena, po pás, po krk, по уши, грязь по щиколотку – bláta по kotníку;

Ustálené výrazy: сыт по горло – zcela sytý, сидеть от кого-н. по правую руку – sedět po něčí pravici, по обе стороны – po obou stranách;

Časové vztahy

PO/DO - vyjádření časové meze: с 23 по 31 января – od 21. do 31. ledna, ежедневно по 20 января – denně až do 20. ledna, по сей день (zast.) – do dnešního dne, по сию пору (zast.) – do dnešní doby, по сейчас – dodnes, по день смерти – do smrti, по гроб жизни – do smrti, за гроб;

Vztahy určující podílnost (význam množství)

PO/bez předložky - slouží k vyjádření podílnosti s číslovkami *два, три, четыре, двести, триста, четыреста* a také s číslovkami složenými a druhovými, jejichž součástí jsou výše zmíněné číslovky: по два раза, по три раза, по четыре раза в день - dvakrát, триkrát, čtyřikrát denně, по двести, по триста, по четыреста грамм на человека - po dvou, po třech, по čtyřech стех грамах на osobu; V případě že se akuzativ pojí s jinými číslovkami, jedná se o nespisovný výraz⁴⁵.

Účelové vztahy

PRO/NA - spojení *идти + no + akuzativ* je považováno za nespisovné: идти по воду, по грибы, по клюкву, по клубнику – jít pro vodu, na houby, pro klikvu на ягоды. Ve spisovném jazyce se sloveso *идти* mající účelový význam pojí s předložkou *за* (*идти за водой, за грибами, за ягодами...*).

Ustálená spojení: По что пойдешь, то и найдешь. - Dostaneš, cos chtěl.

⁴⁵ БЕЛЬЧИНКОВ, Ю. А. Практическая стилистика современного русского языка. Москва: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2007. 424 с. s198

2.2.4.3 Spojení s lokálem

Objektové a přívlastkové vztahy

PO/PRO – spojení lokálu se slovy označujícími touhu, žal je považováno za zastaralé: тоска по родном доме, по нем – stesk po rodném domě, po něm, вздохать по ком – vzdychat láskou po někom, служить панихиду по отце – sloužit zádušní mši za otce, плакать по умершем – oplakávat, плакат про zesnulého;

- spojení lokálu se zájmeny *мы, вы* je stále spisovnou normou: стреляли по вас - stříleli na vás, Вы скучали по нас? – Stýskalo se vám po nás?⁴⁶;

Časové vztahy

PO – ve spojení s některými abstraktními substantivy ve významu *после*: по истечении срока – po uplynutí lhůty, по окончании романа – po dokončení románu, по получении – po získání, по совершении – po vykonání, по возвращении – po návratu, по прибытии, по приезде – po příjezdu, по выполнении – po splnění, по выздоровлении – po uzdravení, по длительном разговоре – po dlouhém rozhovoru, оставить по себе память – nechat po sobě památku.

2.2.4.4 Předložka *по* jako součást jiných slovních druhů

Jak bylo již zmíněno, předložky se mohou stát součástí slovního spojení a dát tak vzniknout novému slovnímu druhu. Předložka *по* v tomto ohledu není výjimkou. V literatuře různých autorů je možné sledovat různé přístupy v označování nových slovních druhů. V publikacích Русская грамматика⁴⁷, Производные причинные предлоги в современном русском литературном языке⁴⁸ a Словаре сочетаний эквивалентных слову⁴⁹ jsou následující spojení považována za:

⁴⁶ ГРАУДИНА, Л. К., ИЦКОВИЧ, Б. А., КАТЛИНСКАЯ, Л. П., Грамматическая правильность русской речи. Стилистический словарь вариантов. Москва: Наука, 2001. 557с. с. 66

⁴⁷ ШВЕДОВА, Н. Ю. Русская грамматика - том I. Москва. Наука: 1980. 784 с.

⁴⁸ ФИНКЕЛЬ, А. М. Производные причинные предлоги в современном русском литературном языке. Харьков: Изд. харьковского ордена трудового красного знамени Госуд. унив. им. А. М. Горького, 1962. 239 с.

⁴⁹ РОГОЖНИКОВА, Р. П. Словарь сочетаний эквивалентных слову. Москва: Русский язык, 1983. 144 с.

Předložky

по адресу (кого, чего) - na adresu (koho, čeho)

по вине (кого, чего) - vinou (koho, čeho)

по вопросу (чего) - v otázce (čeho)

по истечении (чего) - po uplynutí (čeho)

по линии (чего) - pokud jde (o co), co se týče (čeho), co do (čeho)

по мере (чего) - podle (čeho), postupně s (čím)

по направлению к (кому, чему) - směrem k (komu, čemu)

по образу (кого, чего) - podle (čeho)

по отношению к (кому, чему) - vzhledem k (komu, čemu)

по поводу (кого, чего) - ohledně (koho čeho), vzhledem k (čemu), kvůli (komu, čemu), pokud jde o (koho, co)

по примеру (кого, чего) - podle vzoru (koho, čeho)

по причине (чего) - kvůli (čemu), z důvodu

по пути (чего) - v průběhu (čeho),

по случаю (чего) - u příležitosti (čeho), následkem (čeho)

по сравнению с (кем, чем) - ve srovnání s (čím)

по части (кого, чего) - pokud jde o (koho, co)

по мере возможности (кого, чего) - v mezích možností (koho, čeho)

по мере надобности (кого, чего)- podle potřeby (koho, čeho)

Spojky

по мере того, как - podle toho, jak

по поводу того, что - kvůli tomu, že

по причине того, что - kvůli tomu, že

по случаю того, что - následkem toho, že

по той причине, что - z toho důvodu, že

2.2.4.5 Předložka *по* ve frazeologii

Existuje celá řada frazeologizmů, v nichž se vyskytuje předložka *по*. Zde je uvedena jen dílčí část nejfrekventovanějších frazeologizmů.

по мне - pro mne za mne

мне (ему, ей) стало не по себе - udělalo se mi (jemu, jí) špatně

сам по себе - sám o sobě, sám

это мне не по вкусу - to mi není vhod

это мне по душе - to se mi líbí

это мне по дороге - to mám po cestě

нам не по дороге с ним - nemáme s ním nic společného

бить по карману (hov.) - lézt do peněz

мне не по карману (hov.) - je to nad mé finanční možnosti

это мне не по плечу/ по силам - na to nestačím

по гроб жизни - do smrti, až za hrob

ходить по рукам - jít z ruky do ruky

разойтись по рукам - být rozebrán

пустить по миру - přivést na žebrotu

не по дням а по часам - před očima

обругать кого по матери - sprostě vynadat někomu, dát někomu co proto

по матушке ругать – nadávat nejsprostšími nadávkami

как по маслу – jako po másle

честь по чести – jak se patří, podle všech pravidel, jak má být

По что пойдешь, то и найдешь. - Dostaneš, cos chtěl.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

Hlavním těžištěm praktické části je analýza předložkových spojení s předložkou *no* v textech krásné literatury 19. a 20. století. Cílem je určit významy jednotlivých spojení, přeložit je a poté porovnat četnost s jakou se jednotlivé významy v textech vyskytují a jak se četnost tohoto výskytu mění.

Praktická část se tedy dělí na dílčí části:

1. Výběr literárních děl pro analýzu
2. Vymezení kategorií a kritéria hodnocení podle nichž budeme při analýze postupovat
3. Vlastní práce - excerpce předložkových spojení a jejich analýza
4. Statistické zpracování

3.1 Výběr literárních děl pro analýzu

Pro potřeby analýzy byly vybírány texty uměleckého stylu* 19. a 20. století s ohledem na dobu, kdy byly napsány, tak, aby bylo případně možné porovnání výsledků interpretovat vzhledem k vývoji předložky během této periody.

Záměrně jsem volila pouze prozaická díla, nikoli dramata, nebo díla básnická, neboť ta se charakterem použitých jazykových prostředků od prózy značně liší.

Podle rozsahu jsem vybírala díla tak, aby bylo v mých silách zpracovat větší množství děl, na jejichž podkladě budu provádět srovnání.

Zadaným kritériím nejlépe vyhovovaly tyto delší povídky a novely:

1. Карамзин Н. М.	„Бедная Лиза“	1792
2. Гоголь Н. В.	„Портрет“	1833
3. Достоевский Ф.М.	„Записки из подполья“	1864
4. Чехов А. П.	„Черный монах“	1895
5. Бунин И. А.	„Господин из Сан Франциско“	1915
6. Булгаков М.	„Собачье сердце“	1925
7. Айтматов Ч.	„Джамиля“	1958

* **Uměleckým stylem jazykovým** se rozumí osobitý způsob výběru a uspořádání jazykových prostředků v slovesném uměleckém díle. Podle dnešních stylových norem je možno v uměleckém díle využívat prostředků ze všech útvarů národního jazyka i ze všech stylových vrstev jazyka spisovného, ať ve funkci charakterizační, nebo ve funkci typizační. in HAVRÁNEK, B. Česká mluvnice. Praha: SPN, 1988. 586 s. s. 446

8. Шукшин В. „Живет такой парень“ 1974

Pro ověření byly použity knižní překlady následujících autorů:

ad 1. Ubohá Líza	Jiří Honzík
ad 2. Podobizna	Anna Nováková
ad 3. Zápisky z podzemí	Ruda Havránková
ad 4. Černý mnich	Emanuel Frynta
ad 5. Pán ze San Franciska	Zdeňka Půstková
ad 6. Psí srdce	Ludmila Dušková
ad 7. Džamila	Stáňa Síbrtová
ad 8. Je na světě mládeneček	Zdeňka Půstková

3.2 Vymezení kategorií a kritéria hodnocení

Pro analýzu, jež je předmětem diplomové práce, bylo třeba definovat jednotlivé kategorie, v rámci kterých bude analýza prováděna. Pro potřeby práce se ukázaly jako stěžejní kategorie pádu, kategorie významu a kategorie překladu.

3.2.1 Kategorie valence

VALENCE – schopnost slova (lexikální jednotky) vázat na sebe další větné členy.

VALENCE PŘEDLOŽEK – vyžadované kategoriální doplnění předložek. Týká se schopnosti vázat na sebe formální jednotky (nejčastěji pád jmen)⁵⁰.

Jednoznačným kritériem pro analýzu předložky *no* je její valence se třemi různými pády – **dativ (D)**, **akuzativ (A)** a **lokál (L)**. S ohledem na to byla zpracovávána teoretická část práce týkající se předložky *no*.

Obecně lze říci, že:

Základní funkcí **DATIVU** je vyjadřovat při slovese nepřímý předmět. Užití dativu s předložkou *no* je charakteristickou produktivní ruskou konstrukcí nesoucí celou paletu nejrůznějších významů.

AKUZATIV se nejčastěji využívá k vyjádření přímého předmětu. Jeho spojení s předložkou *no* nese nejčastěji odstín významu míry („až po“) prostorové nebo časové.

⁵⁰ BLATNÁ, R. Vícemístné předložky v současné češtině. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. 352 s. s. 109

LOKÁL je hlavním předložkovým pádem a s předložkou *no* se užívá omezeně jako příslovečné určení časové s významem „*носле*“.

3.2.2 Kategorie významu

Jako podklad pro určování významů a výběr vhodného překladu byla zpracována v teoretické části práce kapitola „Rozdělení předložek podle logicko-gramatických významů.“ Nejprve byly z odborné literatury vybrány ty významy, které jsou předložkami zprostředkovávány nejčastěji s ohledem na předložku *no*. Abychom předešli srovnávání nepřehledného množství významů, bylo třeba pro přehlednost vybrat pouze základní a nejčastější významy. Významy, které nejsou až tak časté, nebo se z velké části překrývají, bylo třeba rozdělit mezi výše zvolené základní kategorie. Takto byly, již v teoretické části, jež se zabývá předložkou *no* v kapitole „Český ekvivalent předložky *no* – rozdělení na základě významu“, vybrány a rozděleny následující kategorie významů vztahů, které vyjadřují předložková spojení s *no* (v závorce je uvedena zkratka používaná pro označení daného významu při zaznamenávání do tabulek):

1. **Prostorové a místní vztahy (míst)** – základní, výchozí význam předložky *no*. Mají řadu odstínů, které však v analýze pro přehlednost dále nerozlišujeme. V rámci této kategorie jsou zařazeny také vztahy pro vyjádření místní podílnosti.
2. **Časové vztahy (čas)** a vztahy pro vyjádření časové podílnosti.
3. **Vztahy příčiny a účelu (příč)** – tyto dva významy jsou si natolik blízké, že byly zařazeny do jediné kategorie.
4. **Vztahy způsobového určení (způsob)** - velmi produktivní skupina významů. Lze v ní vydělit opět řadu dílčích významů, mezi nimi například určení kvalitativních a průvodních okolností a výsledků děje. Do této skupiny jsem zařadila i vztahy označující **prostředek či nástroj**. Nezanedbatelnou součástí této skupiny jsou také předložková spojení, která již mohou mít charakter příslovce a příslovce typu *no-французски*.
5. **Vztahy mající význam zřetelový (zřet)** je úzce spjat s významem způsobového určení. Hranice mezi těmito dvěma významy není ostrá, přesto jsem vztahy vyjadřující význam zřetelový nezařadila mezi vztahy

způsobového určení, neboť se jedná o význam vyskytující se poměrně často.

6. **Vztahy označující množství a podílnost (množ)** – do této kategorie spadají také vztahy míry a stupně, které nenesou dílčí významy místní ani časové.
7. **Objektové vztahy (obj)** – jedná se o skupinu vztahů, které označují druh činnosti, vymezují oblasti a místa jejího průběhu.
8. **Přívlastkové vztahy (přív)** – poměrně různorodá skupina vztahů vyjadřujících bližší určení podstatného jména ve smyslu způsobového určení, vztahu, zřetele, účelu, rozměru, specializace apod.
9. **Výrazy hodnocení a vsuvky (hodn)** - automatizované ustálené výrazy, užívané především v mluvené řeči, mající částečně modální charakter. V krásné literatuře se vyskytují nejčastěji ve formě přímé řeči nebo hodnocení vypravěče.
10. **Pro jako součást jiných slovních druhů (j.sl.dr.)** – konkrétně odvozených předložek (předl), spojek (spoj) a částic. Nejedná se o význam v pravém slova smyslu, neboť teprve tyto slovní druhy jsou nositelem významu. Tento význam již však není předmětem diplomové práce, proto jej zde podrobněji nerozebíráme. Nechtěla jsem však toto spojení zcela vyloučit z důvodu uchování uceleného souboru analyzovaných dat. Pro potřeby statistiky ani nerozlišuji, o jaký odvozený slovní druh se jedná.

3.2.3 Kategorie překladu

Z kapitoly teoretické části „Český ekvivalent předložky *no* – rozdělení na základě významu“ vyplývá, že předložka *no* je nejčastěji překládána českými předložkami *po, na, v (ve), podél, z (ze), pro, kvůli, podle, jako, do, přes, až po, až do*, bezpředložkovými ekvivalenty (přídavná jména, příslovce...), nebo ustálenými spojeními. Jejich použití závisí na významu, který předložkové spojení nese. Vzniká zde samozřejmě prostor pro jistou míru variantnosti překladu, která může být nositelem stylistických rozdílů. Obdobně je tomu v ruském jazyce. Možnými variantami překladu se podrobněji nezabývám - volím pouze jednu variantu.

Pro vyhodnocení překladu jsem se rozhodla rozlišovat následující:

1. předložky PO (AŽ PO)
2. předložka DO (AŽ DO)
3. předložky V (VE)
4. předložka NA
5. předložky Z (ZE)
6. předložka PODLE
7. předložka KVŮLI
8. předložka JAKO
9. **JINÁ předložka** – zde jsou zařazeny ostatní předložky, které se vyskytují jako překlad přeložky jen velmi zřídka (pro, přes, podél, směrem k...)
10. **bezpředložkové ekvivalenty** - (bezpředložkové pády jmen, příslovce, ustálená spojení aj.)

3.3 Vlastní práce - excerpce předložkových spojení a jejich analýza

Vlastní praktická část práce spočívala v excerpce předložkových spojení s *no* a jejich další analýze. Pro přehledný a ucelený záznam jsem navrhla tabulku mající šest sloupců a potřebný počet řádek. Zde uvádím pouze ukázkou grafického zpracování. Takto (v tabulkách) zpracované výsledky jsou, vzhledem ke svému formátu „našif“, umístěny v příloze na konci práce.

Tabulka 1 Ukázkou grafického zpracování excerpce z textů

ЖИВЕТ ТАКОЙ ПАРЕНЬ	PÁD	VÝZN	POZN	SPOENÍ	PŘEKLAD – Z. Půstková
прыгает по камням	D	míst		po kamení	skáče po kamení

3.3.1 Postup vlastní práce

1. Z originálu textu jsem vybrala krátký **úryvek** obsahující *no* (1. sloupec tabulky – NÁZEV DÍLA) – vždy jsem se snažila vybírat text tak, aby v něm bylo obsaženo vše podstatné pro určení významu – jak člen závislý, tak člen řídicí. Pokud byla některá z těchto částí součástí jiné věty a byla zřejmá pouze ze širšího kontextu, pak je uvedena v závorce. Z důvodu úspory místa jsem již

úryvky v tabulce nevymezovala pomocí tří teček na začátku a na konci úryvku.

2. Určila jsem **pád jména**, s nímž se předložka pojí (2. sloupec tabulky – PÁD) a to i v případě, že slovní spojení je jiným slovním druhem. Například výraz *no отношению к* je sice nepůvodní předložkou, ale přesto jsem pro úplnost určila pád jmenné části předložky. Kategorie pádů jsou rozebrány výše v odstavci nazvaném „Kategorie valence“.
3. **Určení významu** jsem prováděla zpravidla na základě nejužšího kontextu, tzn. z vybraného úryvku (3. sloupec tabulky – VÝZN). Teprve v případě, že tento kontext nebyl pro překlad dostatečný, opírala jsem se o širší kontext v originálu díla. Konkrétní kategorie a kritéria pro určování významů viz odstavec „Kategorie významu.“
4. Pro případnou **poznámku** je vyčleněn 4. sloupec tabulky (POZN). Poznámky, které jsou komentářem či doplněním údajů ke kategorii významu, jsou:
 - **vsuvka** – nejčastěji u „hodn“, znamená, že se jedná o vsuvku,
 - **fraz** – jedná se o frazeologismus – tomu také odpovídá překlad,
 - **s gen./ dat./ akuz./ lok./ inst.** – označuje pád s nímž se pojí nepůvodní předložka. Například předložka *no сравнению с* se pojí s instrumentálem, což je zaznamenáno právě ve 4. sloupci (ve 2. sloupci bude D – označující pád jmenné části předložky),
 - **podíl** – označuje dílčí význam podílnosti nejčastěji u kategorií významů „míst“, „čas“ a „množ“,
 - **míra** – označuje dílčí význam míry příznaku kategorie „množ“,
 - **prostř** – označuje význam nástroje či prostředku u kategorie významu „způsob“.
5. **Překlad** – s oporou o podklady zpracované v teoretické části práce v kapitole „Český ekvivalent předložky *no* – rozdělení na základě významu“ a na základě určeného pádu a významu jsem zvolila vhodný typ překladu. Překlad není věc mechanická, založená pouze na jazykovém rozboru daného výrazu, uplatňuje se v tomto procesu také součinnost mnoha myšlenkových procesů, hraje zde roli jazykový cit a řada dalších těžko popsatelných faktorů. Nicméně

při překladu jazykových jevů, v nichž se oba jazyky částečně nebo zcela rozcházejí, je dobré se opřít o podrobnější analýzu. Někdy nebyl problém daný úryvek přeložit, dalo by se říci, automaticky, jindy bylo zapotřebí vycházet ze zpracovaných podkladů v teoretické části práce a případně si vzít na pomoc slovník. Pro následné vyhodnocení jsem použila kritéria určená v kapitole „Kategorie překladu“ výše.

6. Pro kontrolu překladu jsem vyhledala vždy **český překlad** vybraného úryvku a zaznamenala jej (5. sloupec – PŘEKLAD – Jméno překladatele). Těchto materiálů jsem využila především pro kontrolu vlastního překlad. Zdaleka ne vždy se překlady shodují, ale vždy se jedná o možné varianty překladu daného spojení v rámci určitého významu.

Komentář k excerpci a analýze předložkových spojení

Vzhledem ke skutečnosti, že je předložka *no* zapojena do řady slovtvorných procesů, díky kterým neustále vznikají nové slovní druhy, jak je popsáno v kapitole „Nevlastní (nepůvodní, sekundární) předložky“, vyvstává před námi několik sporných bodů týkajících se zařazení některých slovních spojení. Z důvodu stále probíhajícího dynamického procesu vzniku nových slovních druhů je v některých případech těžké určit, zda se již jedná o nově vzniklý slovní druh, či stále ještě o ustálené předložkové spojení – u různých autorů se v tomto bodě můžeme setkat s různými přístupy. Z toho důvodu jsem z textu excerpovala všechny výrazy obsahující *no* ve formě samostatné grafické jednotky.

Díky tomu se tak v první fázi do výběru dostaly spojky (*no поводу того, что...*), částice (*no крайней мере*) a nepůvodní složené předložky (*no причине...*). Teprve později byly určeny jako jiný slovní druh, na základě čehož by měly být pro další statistické zpracování vyřazeny. Na druhou stranu se jedná o ustrnulé tvary předložkových spojení, které v průběhu vývoje jazyka získaly novou funkci. Vzhledem k tomu, že se práce zabývá právě vývojem významu této předložky, rozhodla jsem se tyto výrazy ve srovnávaném vzorku ponechat jako samostatně vyčleněnou „kategorii významu“ nazvanou jiné slovní druhy (j.sl.dr.) – jak již bylo zmíněno, nejedná se o význam v pravém slova smyslu, ale pouze o připomenutí toho, že předložka *no* mění svůj význam nejen v rámci slovního

druhu, ale i mezidruhově, tzn. mění svou funkci. Pokud by bylo třeba, lze takto vymezenou skupinu při srovnávací analýze do srovnávaného souboru nezařadit.

Dále existuje celá řada spojení, která přechází, nebo již přešla do kategorie příslovcí (*по видному, по виду, по вкусу, по возможности, по случаю, по привычке...*). Některá se stále mohou, v závislosti na kontextu, uplatňovat jak v předložkových spojeních, tak v roli příslovcí (*по вечерам, по пути...*). Vzhledem k tomu, že v obou případech však plní funkci příslovečného určení, což znamená, že jsou nositeli významu způsobového určení, nebo jiného významu (času, místa...), rozhodla jsem se významy těchto příslovcí ponechat pro statistické zpracování zařazené v rámci významů předložkových spojení, tzn. nejčastěji v kategorii významu způsobového určení.

Posledním sporným bodem jsou adjektivní příslovce tvořená předponou *no-* a adjektivem s dativní koncovkou *-ому/ -ему* (*по-настоящему*) a příslovce typu *no-моему* a *no-русски*, ve kterých jsou předložkové části graficky odděleny pomlčkou. Vzhledem ke skutečnosti, že jsou významy těchto příslovcí mimo jiné probírány ve Velkém slovníku L. Kopeckého pod heslem *no* v rámci významů této předložky a vzhledem k zařazení příslovcí, zmíněných v předchozím odstavci, do srovnávaného souboru, rozhodla jsem se, že i významy těchto příslovcí zařadím stejným způsobem do výběru a statistiky.

Jsem si plně vědoma toho, že tím, že jsem zařadila tři výše uvedené skupiny slov do výběru, analýzy a statistiky, nejedná se již o srovnávání významů *no* pouze jako předložky, nýbrž o srovnání významu *no* jako jednotky, která má mnohem širší rámec nežli samotná původní předložka. Pokud budeme chápat *no* nejen jako předložku samotnou, ale také jako základ pro tvorbu nových slovních druhů, nabízí se nám mnoho dalších možností interpretace výsledků, které považuji za zajímavé. Tím, že dává předložka vzniknout novému slovnímu druhu, de facto získává nový odstín významu, což je právě předmětem zkoumání mé diplomové práce. Tento fakt je však třeba neopomenout zdůraznit při interpretaci výsledků srovnání vývoje významů.

3.4 Statistické zpracování získaných údajů

Bylo analyzováno osm děl literatury 19. a 20. století čítající celkem 127 856 slov. Excerpcí z těchto textů bylo získáno celkem 638 výskytů *no*. Všechna takto

získaná data byla zpracována a analyzována výše popsaným způsobem - tabulky jsou umístěny v příloze na konci práce. V rámci této kapitoly se budeme dále věnovat statistickému zpracování těchto údajů. Pro lepší přehlednost jsou výsledky opět umístěny v tabulkách a grafech. Nejprve je zařazeno srovnání textů z hlediska frekvence výskytu *no* v textu. Poté jsou statisticky zpracovány výsledky z hlediska výše definovaných kategorií valence, významu a překladu.

V případě zpracování kategorie významu budou nejprve rozebrány a okomentovány výsledky zastoupení významů v jednotlivých dílech a následně bude provedeno jejich porovnání navzájem s cílem zjistit některé tendence ve vývoji.

Formáty tabulek pro statistické zpracování analýzou získaných údajů

Podklady zpracované podle výše uvedeného postupu bylo třeba vyhodnotit. K tomuto účelu jsem vypracovala tabulky, jež se nachází také v příloze u příslušného díla. Ukazují počet výskytů v kategorii a relativní četnost v %.

Tabulka 2 Ukázka tabulky pro zpracování frekvence zastoupení valencí předložky *no*

VALENCE	D	A	L	CELKEM
POČET ZÁSTUPCŮ				
ČETNOST V %				

Tabulka 3 Ukázka tabulky pro zpracování frekvence významů

VÝZN.	míst	čas	příč	způsob	zřet	množ	obj	přívln	hodn	j.sl.dr	CEL
POČET											
ČET %											

Tabulka 4 Ukázka tabulky pro zpracování četnosti výskytu nejčastějších překladů

PŘEDL.	(až) po	(až) do	v/ve	na	z/ze	podle	kvůli	jako	jiná p.	bez p.	CEL
POČET											
ČET %											

V následujících kapitolách pak budou takto získané výsledky rozebírány z různých hledisek a porovnávány. Na základě těchto výsledků byly za pomoci

MS Excel vytvořeny souhrnné tabulky a názorné grafy umožňující přímé srovnání jednotlivých děl.

3.4.1 Frekvence výskytu *no* v analyzovaných textech

Zajímalo mne, s jakou frekvencí se vyskytuje *no* v textu, proto jsem sestavila přehlednou tabulku udávající celkový počet slov díla a počet výskytu *no*. Jednoduchým výpočtem lze z těchto údajů zjistit relativní četnost (v %) *no* v textech jednotlivých autorů. V posledním sloupci je uvedeno, na kolik slov připadá v průměru jedno *no*, tzn. frekvence *no* v jednotlivých dílech.

ČETNOST - počet výskytů N_X sledované hodnoty X označujeme jako (**absolutní**) **četnost** sledované hodnoty X ve sledovaném vzorku N . Poměr N_X / N nazýváme **poměrnou (relativní) četností** hodnoty X . Tato hodnota násobená 100 vyjadřuje relativní četnost v %.

FREKVENCE – počet opakování jednoho jevu za určenou jednotku (vychází z fyzikální definice frekvence - počet opakování za jednotku času), našem případě počet slov na něž průměrně připadá jeden výskyt jednotky *no*.

Tabulka 5 Četnost výskytu *no* v jednotlivých dílech

	POČET SLOV	POČET <i>no</i>	ČETNOST %	FREKVENCE
„Бедная Лиза“	5 169	17	0,33	304
„Портрет“	17 430	65	0,37	268
„Записки из подполья“	35 795	150	0,42	239
„Черный монах“	10 016	52	0,52	193
„Господин из Сан Ф.“	6 435	53	0,82	121
„Собачье сердце“	25 994	125	0,48	208
„Джамиля“	15 230	116	0,77	130
„Живет такой парень“	11 760	60	0,51	196
CELKEM	127 829	638	0,5	200

Komentář k četnosti výskytu *no* v analyzovaných dílech

V této statistice jsou zahrnuty všechny analyzované výskyty *no* v textu, což znamená jak výskyty prepozice samotné, tak také prepozice jako součásti

příslovcí (*по-русски*), nepřívodních složených předložek (*по направлению к кому, чему*), spojek (*по мере того, как*) a částic (*по крайней мере*).

Díky této tabulce se můžeme podívat, s jakou četností se předložka *по* vyskytuje v analyzovaných dílech. Vidíme, že četnost *по* v textu uměleckého stylu je poměrně vysoká, v průměru, jak ukazuje tabulka, připadá jeden výraz *по* na 200 slov. Jednotlivá díla se v míře četnosti předložky *по* liší, nicméně i v případě Karamzinova díla „Бедная Лиза“ je četnost *по* poměrně vysoká.

Zajímavé by bylo porovnání četnosti v textech stylisticky různých, to však není předmětem této diplomové práce.

3.4.2 Vyhodnocení valence jednotky *по*

Následující tabulka „Valence *по*“ ukazuje zastoupení pádů podstatných jmen a jejich ekvivalentů v jednotlivých dílech a ve zkoumaném výboru jako celku. Zároveň je vyhodnocena celková četnost jednotlivých valencí v %.

Tabulka 6 Valence *по*

	D	A	L	CELKEM
„Бедная Лиза“	14	0	3	17
„Портрет“	61	0	4	65
„Записки из подполья“	142	5	3	150
„Черный монах“	52	0	0	52
„Господин из Сан Ф.“	52	1	0	53
„Собачье сердце“	120	4	1	125
„Джамиля“	114	2	0	116
„Живет такой парень“	58	2	0	60
CELKEM	613	14	11	638
CELKEM v %	96,1	2,19	1,72	

Jak tabulka ukazuje, v drtivé většině případů (96,1 %) se jednotka *по*, ať už jako samostatná předložka nebo jako součást jiného slovního druhu, pojí se substantivem (nebo jeho ekvivalentem) ve formě dativu, zbylé případy jsou pak rozděleny mezi výskyt akuzativu a lokálu.

Komentář k vyhodnocení valence no

V odborné literatuře sice bylo zmíněno, že se *no* pojí převážně s dativem a spojení s akuzativem a lokálem jsou méně častá, ale z množství příkladů uvedených v jednotlivých publikacích ilustrujících danou problematiku jsem však získala pocit, že bude frekvence spojení s těmito okrajovými pády vyšší. S ohledem na valenci jsem také zpracovávala celou praktickou část týkající se předložky *no*. Původní záměr byl při dalším porovnávání rozdělit významy do skupin na základě pádů a teprve v rámci těchto skupin srovnávat zastoupení jednotlivých významů. Vzhledem k nízké četnosti pádových forem akuzativu a lokálu (necelá 4 %) jsem se však rozhodla výsledky (významů a překladů) pro další srovnání již nedělit na základě valence.

3.4.3 Vyhodnocení porovnání výskytu sledovaných kategorií významu

Cílem diplomové práce je srovnat zastoupení významů předložky *no* (dále jen význam) ve vybraných dílech literatury 19. a 20. století. Na základě tohoto porovnání se pokusím vyvodit závěry týkající se výskytu významu v daných dílech a potvrdit hypotézu č. 1 - Poměr výskytu jednotlivých významů předložky *no* je závislý na obsahovém zaměření díla.

Nejprve budou rozebrány a okomentovány výsledky zastoupení významů v jednotlivých dílech a následně bude provedeno jejich porovnání navzájem s cílem zjistit některé tendence ve vývoji.

Komentář k výsledkům statistického vyhodnocení

Pro názornost jsou před komentář každého díla zařazeny tabulky dokumentující výskyt jednotlivých významů. Tytéž tabulky se nachází v příloze v rámci zpracování jednotlivých děl.

Tabulka 7 Výskyt jednotlivých významů v díle „Бедная Лиза“

	míst	čas	příč	způsob	zřet	množ	obj	přívčl	hodn	j.sl.dr	CEL
POČ	9	5	0	0	1	0	0	0	1	1	17
ČET %	52,9	29,4	0	0	5,9	0	0	0	5,9	5,9	

V nejstarším zkoumaném díle N. M. Karamzina „Бедная Лиза“ se nacházelo pouze 16 předložek *no* a jedna částice. Z tohoto množství neslo 9 spojení význam místní (52,9 %), 5 spojení význam časový (29,4 %), dále se objevil význam zřetele, hodnocení a již zmíněná částice. Celkový počet *no* v tomto díle je velmi malý (17 spojení). Přesto je patrné, že dominantním významem je význam místní, který je pro předložku *no* jejím významem původním.

Tabulka 8 Výskyt jednotlivých významů v díle „Портрет“

	míst	čas	příč	způsob	zřet	množ	obj	přívčl	hodn	j.sl.dr	CEL
POČ	25	6	2	13	1	1	2	3	8	4	65
ČET %	38,5	9,2	3,1	20	1,5	1,5	3,1	4,6	12,3	6,2	

V analýze 65 významů vyskytujících se v díle „Портрет“ N. V. Gogola byly již zastoupeny všechny sledované kategorie. Nejčetnější byl význam místní (38,5 %), dále se zde hojně objevuje význam způsobového určení (20 %) a význam hodnocení (12,3 %). Vysoký výskyt těchto významů souvisí s jazykovými prostředky z oblasti hovorové řeči, jako jsou vsuvky (*no обыкновению*), nebo četné spojení řazená již více či méně charakter příslovce (*no справедливости*).

Tabulka 9 Výskyt jednotlivých významů v díle „Записки из подполья“

	míst	čas	příč	způsob	zřet	množ	obj	přívčl	hodn	j.sl.dr	CEL
POČ	27	17	16	17	18	2	13	3	17	20	150
ČET %	18	11,3	10,7	11,3	12	1,3	8,7	2	11,3	13,3	

Rozsáhlejší dílo F. M. Dostojevského „Записки из подполья“ obsahovalo celkem 150 jednotek *no*. I v tomto díle zůstává nejčetnějším výskytem význam místní (18 %), vysokou četnost dále vykazují významy zřetele (12 %), hodnocení (11,3 %), časové (11,3 %), způsobového určení (11,3 %) a příčinné (10,7 %). S vysokou četností se také objevují jiné slovní druhy obsahující jednotku *no*

(13,3 %) – především částice *по крайней мере*. Tento vyrovnaný poměr zastoupení jednotlivých výrazů je poměrně „netypický“ ve srovnání s ostatními analyzovanými díly. V porovnání s nimi sledujeme poměrně nízký výskyt, jinak hojně zastoupeného, významu místního. Naopak je patrný vysoký výskyt významů hodnocení, zřetele, způsobového určení, příčinných a objektových.

Toto zastoupení podle mne úzce souvisí s formou a obsahem díla. Jedná se o dílo ve své podstatě psychologické, které je psáno formou denníku, což znamená, že jde o vyprávění v „ich-formě“. Hrdina – autor denníku – popisuje a rozebírá své myšlenkové pochody a svůj duševní stav. Svou pozornost obrací k mnoha detailům a dějům ve svém nitru i v okolním světě. Tyto stavy, situace a jejich okolnosti popisuje, hledá jejich vzájemné vztahy, příčiny a zákonitosti, komentuje je a hodnotí. Tomu je také podřízen jazyk a použité jazykové prostředky včetně těch nejzákladnějších, kterými jsou předložky. V závislosti na tom je také posunut význam předložky *no* z původního konkrétního místního na více abstraktní vyjadřující různé vztahy, okolnosti a jejich hodnocení.

Tabulka 10 Výskyt jednotlivých významů v díle „Черный монах“

	míst	čas	příč	způsob	zřet	množ	obj	přív	hodn	j.sl.dr	CEL
POČ	29	2	5	6	1	1	1	1	2	4	52
ČET %	55,8	3,8	9,6	11,5	1,9	1,9	1,9	1,9	3,8	7,7	

Z novely A. P. Čechova „Черный монах“ bylo excerpováno 52 úryvků obsahujících předložku *no*. Místní význam byl zastoupen se značnou četností (55,8 %). Dále byl zastoupen význam způsobového určení (11,5 %) a příčiny (9,6 %). V závislosti na tom byl výskyt ostatních významů poněkud nižší.

Tabulka 11 Výskyt jednotlivých významů v díle „Господин из Сан Франциско“

	míst	čas	příč	způsob	zřet	množ	obj	přív	hodn	j.sl.dr	CEL
POČ	36	4	0	10	1	0	1	0	1	0	53
ČET %	67,9	7,5	0	18,9	1,9	0	1,9	0	1,9	0	

Poměrně krátká povídka I. A. Bunina „Господин из Сан Франциско“ se vyznačovala nejvyšší frekvencí předložky *no* ze všech analyzovaných děl (viz

Tabulka 5 Četnost výskytu *no* v jednotlivých dílech). Z celkových 53 sledovaných spojení připadlo 36 (67,9 %) na předložky nesoucí význam místní, 10 (18,9 %) bylo nositelem významu způsobového určení a 4 (7,5 %) významu časového. Ostatní sledované kategorie byly zastoupeny jedním nebo žádným spojením.

V této povídce plnila předložka především funkci místní při popisu prostorů, v nichž se děj povídky odehrává. V případě, že by do analýzy nebyla zařazena příslovce typu *no-английски*, byl by tento fakt ještě výraznější. Takto se povídka poměrem zastoupených výrazů velmi podobá dílům „Бедная Лиза“ a „Черный монах“.

Tabulka 12 Výskyt jednotlivých významů v díle „Собачье сердце“

	míst	čas	příč	způsob	zřet	množ	obj	přív	hodn	j.sl.dr	CEL
POČ	42	3	8	24	10	3	17	8	6	4	125
ČET %	33,6	2,4	6,4	19,2	8,0	2,4	13,6	6,4	4,8	3,2	

V novele M. Bulgakova „Собачье сердце“ bylo zdokumentováno 125 případů sledovaného jevu. Z toho pouhých 41 (32,8 %) neslo nejběžnější význam místní. Hojně je zastoupen význam způsobového určení (19,2 %). Nezanedbatelný je výskyt významu objektového (13,6 %) a významu zřetele (8 %).

Tabulka 13 Výskyt jednotlivých významů v díle „Джамиля“

	míst	čas	příč	způsob	zřet	množ	obj	přív	hodn	j.sl.dr	CEL
POČ	70	4	4	17	6	3	6	1	4	1	116
ČET %	60,3	3,4	3,4	14,7	5,2	2,6	5,2	0,9	3,4	0,9	

Novela „Джамиля“ Č. Ajtmatova se vyznačovala poměrně vysokou frekvencí *no* – celkem 116 spojení. Původní význam místní byl z toho zastoupen 70krát (60,3 %) a význam způsobu 17krát (14,7 %). Další, co do počtu zastoupení, byly významy objektový a zřetele (oba 5,2 %).

Tabulka 14 Výskyt jednotlivých významů v díle „Живет такой парень“

	míst	čas	příč	způsob	zřet	množ	obj	přív	hodn	j.sl.dr	CEL
POČ	26	3	0	14	2	5	6	0	4	0	60
ČET %	43,3	5,0	0	23,3	3,3	8,3	10	0	6,7	0	

Poslední analyzované dílo „Живет такой парень“ V. Šukšina obsahovalo 60 sledovaných jednotek. Na místní význam připadlo 25 z nich (43,3 %), na způsobové určení 14 (23,3%). Na třetí místo se pak dostal význam objektový (10 %). Dříve než tato povídka spatřil světlo světa stejnojmenný film. To že jde v podstatě o zpracování filmové předlohy je zřejmé i z charakteru jazyka, jež je v povídce používán, a velkého množství přímé řeči.

Vzhledem k tomu, že byla analyzována díla poměrně krátká (povídky a novely) mající pouze jednu hlavní dějovou linii, ovlivňuje již krátká pasáž na jedno téma (například rozhovor o konzumaci pouze malého množství alkoholu v povídce V Šukšina) výrazně poměr zastoupení jednotlivých významů.

V dílech „Бедная Лиза“, „Черный монах“, „Господин из Сан Ф.“ a „Джамиля“ je původní význam místní zastoupen ve více než polovině případů. Mezi společné rysy těchto děl, patří:

Jeden hlavní hrdina a pouze úzký okruh dalších postav. Zde je výjimkou novela „Джамиля“, kde je postav více, nicméně ústřední postavy jsou mimo vypravěče jen dvě.

Děj se odehrává převážně venku – mimo uzavřené prostory, je tudíž bohatě popisována okolní krajina a pohyb hrdinů v ní. Zde je výjimkou povídka „Господин из Сан Ф.“ - jejíž první část se odehrává na parníku. Nelze tedy vyloučit souvislost mezi četností výskytu místního významu a prostředím, v němž se děj odehrává.

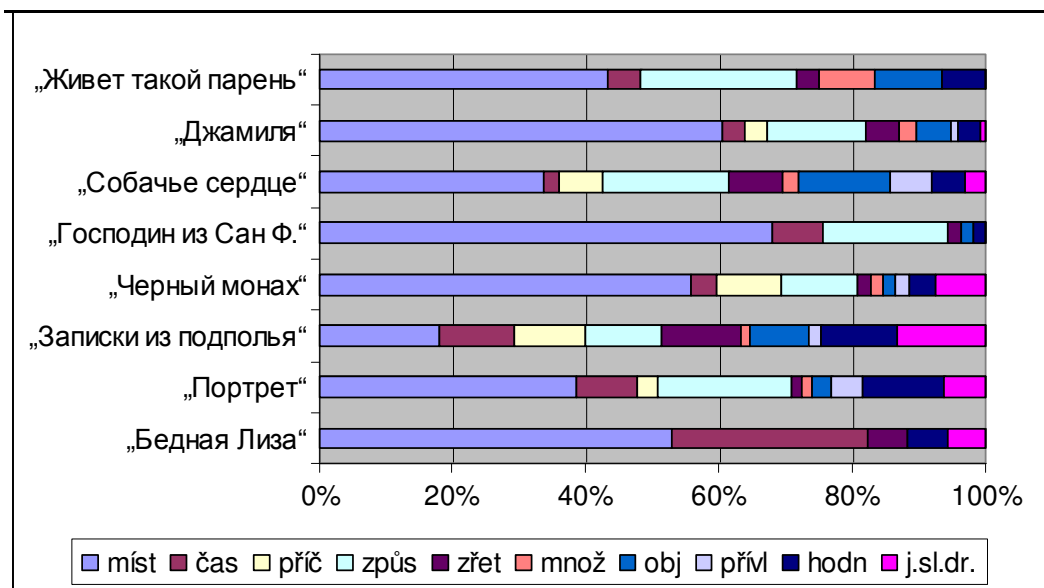
Porovnání četnosti sledovaných významů

Pro účel srovnání četnosti v jednotlivých dílech byla vytvořena souhrnná tabulka zastoupení jednotlivých významů analyzovaných děl, na jejímž základě byl vygenerován graf zastoupení jednotlivých významů ve zkoumaných dílech. Tento graf umožňuje porovnání relativních četností výskytu sledovaných významů.

Tabulka 15 Souhrnná tabulka zastoupení výskytů jednotlivých významů ve sledovaných dílech

DÍLO	míst	čas	příč	způsob	zřet	množ	obj	přív	hodn	j.sl.dr.	CEL
„Бедная Лиза“	9	5	0	0	1	0	0	0	1	1	17
„Портрет“	25	6	2	13	1	1	2	3	8	4	65
„Записки из подполья“	27	17	16	17	18	2	13	3	17	20	150
„Черный монах“	29	2	5	6	1	1	1	1	2	4	52
„Господин из Сан Ф.“	36	4	0	10	1	0	1	0	1	0	53
„Собачье сердце“	42	3	8	24	10	3	17	8	6	4	125
„Джамиля“	70	4	4	17	6	3	6	1	4	1	116
„Живет такой парень“	26	3	0	14	2	5	6	0	4	0	60
CELKEM	264	44	35	101	40	15	46	16	43	34	638
CELKEM v %	41,4	6,9	5,5	15,8	6,3	2,4	7,2	2,5	6,7	5,3	

Graf 1 Zastoupení výskytů jednotlivých významů ve sledovaných dílech

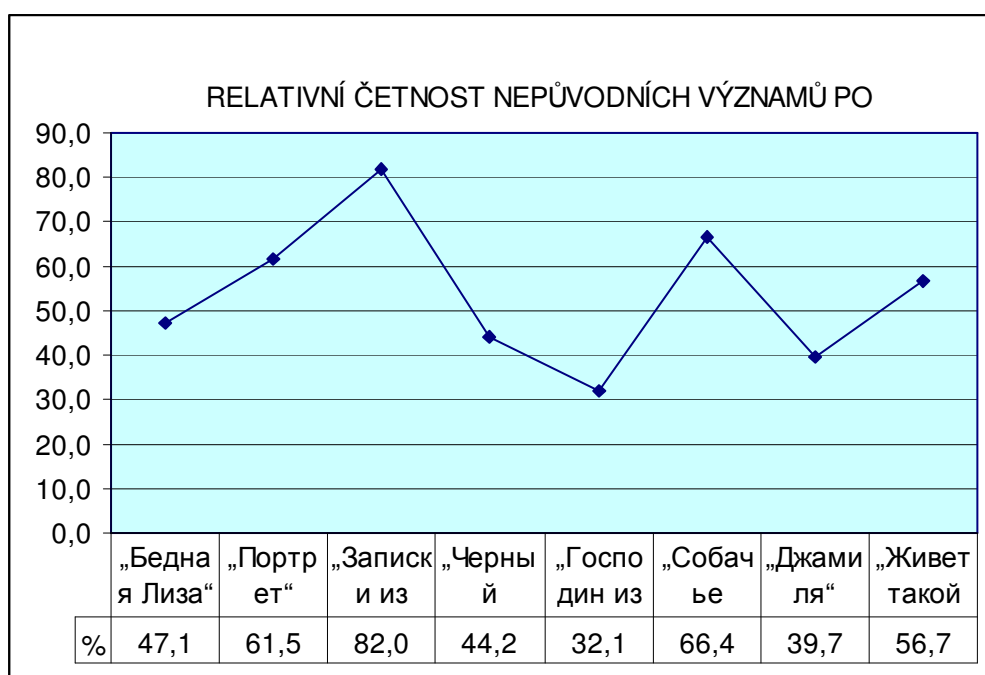
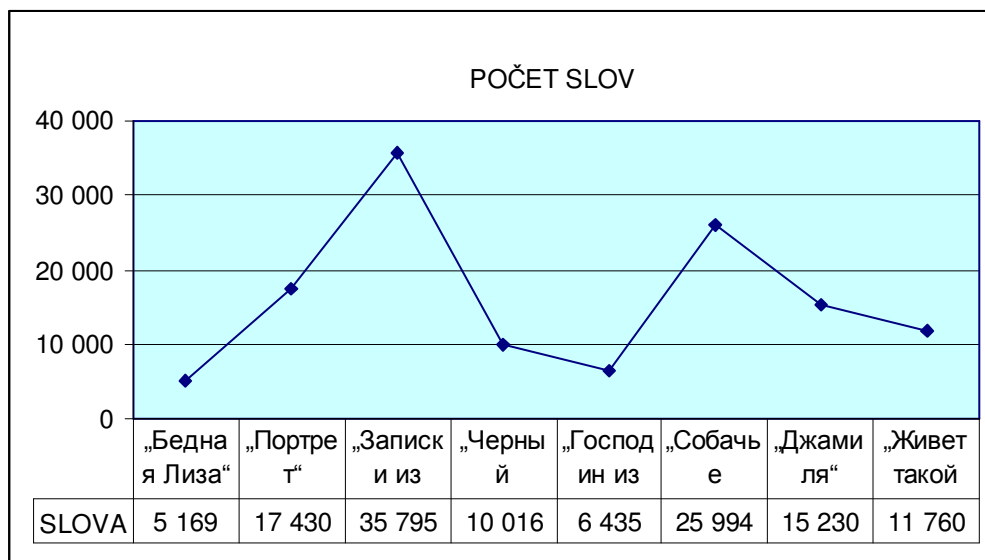

Z názorného grafu lze vyčíst nejčtenější zastoupení místního významu ve všech analyzovaných dílech. Pokud však srovnáme relativní výskyt místního významu v jednotlivých dílech, zjistíme, že se pohybuje v rozmezí 18 – 68 %. Přitom tento

rozptýl nejví žádne známky vývoje v čase. Při podrobnějším zkoumání lze vysledovat souvislost mezi rozsahem díla a relativní četností původního místního významu, resp. významů odvozených – nepůvodních (tj. všech významů mimo významu původního).

Pro ilustraci byly srovnány srovnat dvě různé věci, a to rozsah díla (počet slov) a relativní četnost výskytu odvozených významů. Vzhledem k tomu, že se jedná o dva soubory dat, které nemají společnou jednotku, nebylo možné je srovnat v jednom grafu, byly proto použity grafy dva.

Graf 2 Srovnání počtu slov analyzovaných děl a relativních četností odvozených významů předložky *no*

Na průběhu obou křivek je patrné, že v analyzovaném souboru existuje závislost mezi rozsahem díla a četností výskytu odvozených významů, což lze interpretovat tak, že rozsah díla má nepřímý vliv na četnost zastoupení původního (místního) významu předložky *no*.

Domnívám se, že obsáhlejší díla, mající složitější dějové linie, obsahují relativně více významů nepůvodních na úkor významu původního místního. Soudím, že tento jev souvisí s potřebou přesněji vyjádřit vztahy nejrůznějších okolností a dějů, které jsou v rozsáhlejších díle více propracovány. Čím složitější je struktura, tím zevrubnější je třeba podat popis vztahů jednotlivých jejích součástí proto, aby při čtení nevznikaly nejasnosti a nedorozumění

Tato skutečnost mne zaujala a jistě by bylo zajímavé prozkoumat, zda tato závislost platí obecně, nebo zda jde jen o shodu okolností. Pro potvrzení tohoto mnou vyvozeného závěru by bylo třeba analyzovat větší soubor dat.

Pokud budou srovnány ostatní významy, je zřejmé, že po místním významu (41,4 %) se nejčastěji vyskytuje význam způsobového určení (15,8 %) a význam objektový (7,2 %). Ještě stojí za zmínku význam časový (6,9 %) a hodnocení (6,7 %). Ostatní významy se vyskytují jen méně.

Vyšší četnost významu způsobového je zapříčiněna tím, že byly do analyzovaného souboru zařazeny také příslovce, jejichž součástí se stala předložka *no*. Totéž platí i o významu hodnocení, kde svou roli sehrály významy typu *no moemy*.

Z výše uvedeného usuzuji, že poměr výskytu jednotlivých významů souvisí s charakterem díla a jeho rozsahem.

3.4.4 Vyhodnocení statistiky překladu předložky *no*

Pro vyhodnocení překladu opět nejlépe poslouží tabulka, ve které jsou shrnuty statistiky překladů jednotlivých děl.

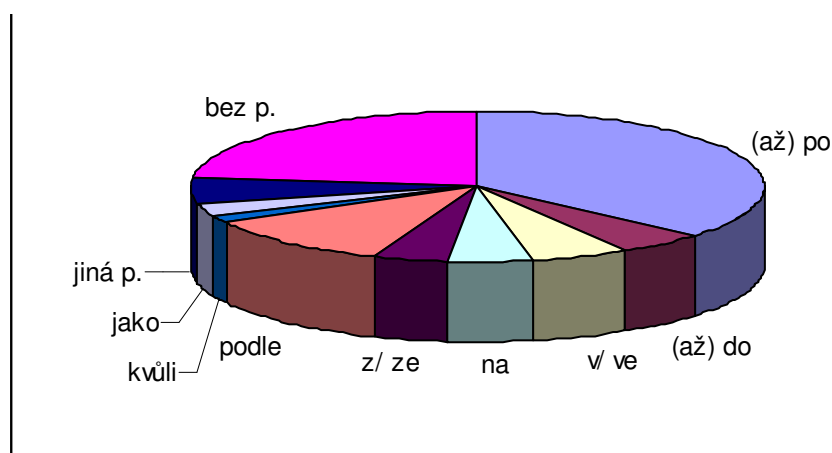
Tabulka 16 Vyhodnocení překladu předložky *no*

	(až) po	(až) do	v/ ve	na	z/ ze	podle	kvůli	jako	jiná	bez předl	CEL
„Бедная Лиза“	13	0	0	0	0	2	0	0	0	2	17
„Портрет“	22	0	7	0	2	7	0	4	4	19	65
„Записки из подполья“	35	8	5	6	12	34	5	6	11	28	150
„Черный монах“	25	0	1	1	4	2	0	0	5	14	52
„Господин из Сан Ф.“	25	2	4	3	0	3	0	2	0	14	53
„Собачье сердце“	37	13	7	8	6	17	4	2	6	25	125
„Джамиля“	50	4	8	8	3	5	1	3	4	30	116
„Живет такой парень“	25	5	3	4	0	1	0	1	5	16	60
CELKEM	232	32	35	30	27	71	10	18	35	148	638
CELKEM v %	36,4	5,0	5,5	4,7	4,2	11,1	1,6	2,8	5,5	23,2	

Tabulka jasně ukazuje, že nejčastěji je předložka *no* překládána pomocí jejího českého protějšku *po* (36,4 %). Dalším v pořadí je překlad bezpředložkovým výrazem (23,2 %) a poté je zastoupen překlad za pomoci předložky *podle* (11,1%).

Pro větší názornost byl pro účel srovnání vygenerován následující graf.

Graf 3 Srovnání zastoupení překladů předložky *no* v analyzovaném vzorku

Komentář k překladu

Podle očekávání byl nejčastější variantou překladu ruské předložky *no* její český ekvivalent *po*. Předložky *po* se užívá při překladu vztahů místních (*chodit po pokoji*), časových (*scházet se po večerech*), objektových a přívlastkových (*toužit po lásce, stesk po otci*), vztazích označujících podílnost (*vypili po sklence*),

Poměrně vysoký podíl zastoupení dalšího možného překladu za pomoci bezpředložkové konstrukce souvisí mimo jiné s faktem, že do zkoumaného vzorku byly zařazeny také příslovce, pro něž v českém jazyce existuje jednoslovný ekvivalent (*no ошибка – omylem, no-новомы – nově*).

Překlad předložky *no* za pomoci českého ekvivalentu *podle* je užíván při překladu vztahů způsobového určení a zřetele, pro jejichž vyjádření se v českém jazyce předložky *po* neuvžívá (*oblékat se podle módy, potrestat podle zákona*). Četnost těchto vztahů je v analyzovaných dílech, jak jsme zjistili dříve, také poměrně vysoká (celkem 22,1 %).

Je tedy zřejmé, že překlad úzce souvisí s významem jež předložka *no* v daném spojení zprostředkovává.

4 ZÁVĚR

Tématem této diplomové práce byla předložka *no*, významy vztahů, které vyjadřuje, a možnosti jejího překladu.

Práce byla rozdělena na dvě hlavní části: teoretickou a praktickou.

V teoretické části práce byly, za pomoci ruských a českých monografií, skript, učebnic a slovníků, definovány předložky jako slovní druh, jejich funkce v jazyce, dělení dle různých kategorií. Dále již byla teoretická část práce zaměřena na zkoumanou prepozici *no*, která má řadu významů a jejíž použití, a s tím související překlad, se od české předložky *po* v mnohém odlišuje. Nejprve byla zařazena krátká kapitola o etymologii předložky *no*, poté byly rozebírány vazby předložky *no* s ohledem na její valenci. Dále byly probírány předložkové konstrukce v závislosti na řídicím členu skladební dvojice a na závěr byly uvedeny příklady vazeb a jejich překladů seřazených dle významů, které jsou pomocí předložky *no* vyjadřovány. Poslední částí byla věnována zvláštní pozornost, neboť je podkladem pro praktickou část práce.

Z odborné literatury vyplývá, že česká a ruská prepozice mají shodnou morfologickou strukturu a původ. Shodují se tedy i původním významem, kterým je význam místní.

Liší se však ve spojitelnosti s jednotlivými pády. Zatímco česká předložka se pojí pouze s akuzativem a lokálem, ruské *no* je možné spojit navíc se jmény v dativu.

Překlady předložky *no* jsou různé. V závislosti na vztahu, který předložka zprostředkovává je možné ruské *no* překládat českými předložkami *po*, *na*, *v (ve)*, *podél*, *z (ze)*, *pro*, *kvůli*, *podle*, *jako*, *do*, *přes*, *až po*, *až do*, a některými dalšími, dále bezpředložkovými ekvivalenty (přídavná jména, příslovce...), nebo ustálenými spojeními. Dále se liší v tom, že česká prepozice, na rozdíl od ruské, nevyjadřuje přívlastkové vztahy, vztahy příčiny, účelu, zřetele a hodnocení, jen omezeně může nést význam způsobového určení (*po tvém*, *po našem*).

Těžištěm diplomové práce byla její praktická část, jejímiž cíli bylo:

- porovnat zastoupení významů vztahů zprostředkovaných předložkou *no*,
- určit, jaké jsou nejčastější varianty překladu předložky *no* do českého jazyka.

Práce probíhala podle předem stanovených kroků, které korespondovaly s dílčími cíli praktické části.

Prvním bodem byl výběr děl, která budou předmětem další analýzy. Vzhledem k tomu, že záměrem bylo provést srovnání většího množství vzorků a zároveň postihnout období 19. a 20. století, byla pro analýzu vybírána díla spíše kratší – novely a delší povídky, aby bylo možné zpracovat data v nich obsažená.

Dalším krokem bylo vymezení kritérií, podle nichž bude prováděno hodnocení srovnávaných jevů. Srovnávanými jevy byla valence předložky *no*, její význam a varianty překladu.

Pro hodnocení valence byly určovány jednotlivé pády – dativ, akuzativ a lokál.

Vzhledem k tomu, že předložka *no* vyjadřuje velké množství nejrůznějších vztahů, bylo třeba je rozdělit na omezený počet skupin. Pro práci bylo zvoleno celkem deset kategorií: prostorové a místní vztahy, časové vztahy, vztahy příčiny a účelu, vztahy způsobového určení, vztahy mající význam zřetelový, vztahy označující množství a podílnost, objektové vztahy, přívlastkové vztahy, výrazy hodnocení a vsuvky a *no* jako součást jiných slovních druhů.

V případě překladu předložky *no* se užívá také většího množství variant. Jako sledované skupiny byly označeny tyto předložky: (*až*) *po*, (*až*) *do*, *v*, *na*, *z*, *podle*, *kvůli*, *jako*, skupina ostatních předložek, jež mohou být při překladu použity a skupina bezpředložkového překladu.

Vlastní práce spočívala v excerpici předložkových spojení s *no* a jejich další analýze podle výše uvedených kritérií. Při excerpici vyvstalo několik sporných momentů ohledně zařazení některých slovních spojení do analyzovaného souboru. Konkrétně se jednalo o spojky (*no поводу того, что...*), částice (*no крайней мере*) a nepůvodní složené předložky (*no причине...*), spojení, která přechází, nebo již přešla do kategorie příslovčí (*no видному, по виду, по вкусу, по возможности, по случаю, по привычке...*), adjektivní příslovce tvořená předponou *no-* a adjektivem s dativní koncovkou *-ому/ -ему* (*no-настоящему*) a příslovce typu *no-моему* a *no-русски*. Jedná o ustrnulé tvary předložkových spojení, které v průběhu vývoje jazyka získaly novou funkci.

Odvozené předložky, spojky a částice byly ve srovnávaném vzorku ponechány jako samostatně vyčleněná kategorii významu nazvaná „jiné slovní druhy“ –

nejedná se o význam v pravém slova smyslu, ale pouze o připomenutí toho, že předložka *no* mění svůj význam nejen v rámci slovního druhu, ale i mezidruhově, tzn. mění svou funkci.

V případě příslovcí je často obtížné určit, zda jde ještě o předložkové spojení, nebo o nově vzniklé příslovce (*no вечером, no nymu...*). Na zařazení těchto spojení se neshodují ani odborné publikace. Vzhledem ke skutečnosti, že jsou významy těchto příslovcí probírány ve Velkém slovníku L. Kopeckého pod heslem *no* v rámci významů této předložky a vzhledem k tomu, že příslovce plní funkci příslovečného určení, což znamená, že jsou nositeli významu způsobového určení, nebo jiného významu (času, místa...), byly významy těchto příslovcí ponechány pro statistické zpracování zařazené v rámci významů předložkových spojení (nejčastěji v kategorii „vztahy způsobového určení“).

Jsem si vědoma toho, že tím, že jsem zařadila tři výše uvedené skupiny slov do výběru, analýzy a statistiky, nejedná se již o srovnávání významů *no* pouze jako předložky, nýbrž o srovnání významu *no* jako jednotky, která má širší rámec nežli samotná původní předložka. Domnívám se však, že tím, že dává předložka vzniknout novému slovnímu druhu, de facto získává nový odstín významu, což bylo předmětem zkoumání.

Dalším krokem práce byla samotná excerpce a zpracování výsledků podle určených kritérií. V praktické části bylo analyzováno osm děl literatury 19. a 20. století čítající celkem 127 856 slov. Excerpci z těchto textů bylo získáno celkem 638 spojení osahujících předložku *no*.

Posledním bodem diplomové práce bylo statistické vyhodnocení získaných údajů. Vyhodnocení bylo prováděno proto, aby mohly být potvrzeny hypotézy stanovené v úvodu práce. Pro lepší přehlednost byly výsledky zpracovány do tabulek a grafů. Nejprve bylo provedeno srovnání textů z hlediska frekvence výskytu *no*. Poté jsou statisticky zpracovány výsledky z hlediska výše definovaných kategorií valence, významu a překladu.

Při srovnání počtu *no* v díle vzhledem k jeho délce bylo zjištěno, že četnost *no* v textu uměleckého stylu je poměrně vysoká, v průměru připadá jeden výraz *no* na 200 slov. Jednotlivá díla se však v míře četnosti předložky *no* značně liší. Tyto

rozdíly ovšem nejeví žádnou závislost na rozsahu díla ani na době jeho vzniku. Jedná se tedy pravděpodobně o rozdíly vycházející ze stylu a záměru autora.

Při srovnání valence *no* bylo zjištěno, že v naprosté většině případů (96,1 %) se předložka pojí se substantivem v dativu. Tento fakt je pozoruhodný tím, že ačkoli má česká předložka *po* s ruskou *no* společný původ a do dnešní doby se v obou jazycích dochovaly ve stejné podobě, jejich valence se zcela rozchází. Spojení s dativem, které je pro ruštinu charakteristickou konstrukcí se v českém jazyce nevyskytuje vůbec.

Při srovnání významů nesených předložkovým spojením byly nejprve podrobně zpracovány získané výsledky u každého díla zvlášť. Smyslem tohoto srovnání bylo určit, v jakém poměru jsou jednotlivé významy v dílech zastoupeny a na základě toho zjistit, zda jsou si díla v tomto ohledu nějak podobná. Obdobný poměr četností významů byl pozorován u čtyř děl - „Бедная Лиза“, „Черный монах“, „Господин из Сан-Ф.“ a „Джамиля“, v nichž se s nadpolovičním zastoupením objevoval význam místní (53 – 68 %) a dále byl poměrně četný význam způsobu. Mezi ostatními významy již nebylo možné sledovat větší souvislost či pravidelnost.

Zajímavý výsledek přineslo srovnání relativních četností nepůvodních významů s počtem slov v jednotlivých dílech. Z porovnání pomocí grafu bylo zřejmé, že čím více má zkoumaný text slov, tím více jsou zastoupeny nepůvodní významy předložky *no*. Lze tedy říci, že rozsah díla má nepřímý vliv na četnost zastoupení původního (místního) významu předložky *no*. Možná interpretace tohoto jevu vychází z potřeby autora přesněji vyjádřit vztahy nejrůznějších okolností a dějů, které jsou v rozsáhlejších díle více propracovány. Čím složitější je struktura, tím zevrubnější je třeba podat popis vztahů jednotlivých jejích součástí tak, aby byly pro čtenáře lépe pochopitelné. Na tom se také mohou podílet nepůvodní předložky a částice, jejichž úzce specifického významu je užíváno právě k přesnému vyjádření vztahu, a které byly, právě z tohoto důvodu, v porovnávaném souboru ponechány.

Ze srovnání zastoupení jednotlivých významů bez ohledu na dílo, vyplynulo, že po nejfrekventovanějším místním významu (41,4 %) se nejčastěji vyskytuje význam způsobového určení (15,8 %), význam objektový (7,2 %) a časový

(6,9 %). Dále stojí za zmínku význam hodnocení (6,7 %), zřetele (6,3 %) a příčiny (5,5 %) - jedná se o významy, které jsou v některých dílech zastoupeny více a v jiných méně. Ostatní významy se vyskytují jen okrajově. Vyšší četnost významu způsobového souvisí s tím, že byly do analyzovaného souboru zařazeny také příslovce, jejichž součástí se stala předložka *no*. Totéž platí i o významu hodnocení, kde svou roli sehrály významy typu *no moemy*. Četnost jiných slovních druhů v analyzovaných textech byla 5,3 %.

Z výše uvedeného je možné usuzovat, že poměr výskytu jednotlivých významů souvisí především s charakterem díla. To potvrzuje hypotézu č. 1 - Poměr výskytu jednotlivých významů předložky *no* je závislý na obsahovém zaměření díla.

Při vyhodnocení překladu bylo dokázáno, že podle očekávání byl nejčastější variantou překladu ruské předložky *no* její český ekvivalent *po* (36,4 %). Předložky *po* se užívá při překladu vztahů místních (*chodit po pokoji*), časových (*scházet se po večerech*), objektových a přívlastkových (*toužit po lásce, stesk po otcí*), vztazích označujících podílnost (*vypili po sklence*).

Poměrně vysoký podíl zastoupení dalšího možného překladu za pomoci bezpředložkové konstrukce (23,2 %) souvisí s faktem, že do zkoumaného vzorku byly zařazeny také příslovce, pro něž v českém jazyce existuje jednoslovný ekvivalent (*no ошибке – omylem, no-новому – nově*).

Třetím nejfrekventovanějším překladem předložky *no* je české *podle* (11,1 %). Ekvivalent *podle* je užíván při překladu vztahů způsobového určení a zřetele, pro jejichž vyjádření se v českém jazyce předložky *po* neužívá (*oblékat se podle módy, potrestat podle zákona*). Četnost těchto vztahů je v analyzovaných dílech, jak jsme zjistili dříve, také poměrně vysoká (dohromady 22,1 %).

Je tedy zřejmé, že překlad úzce souvisí s významem, který předložka *no* v daném spojení zprostředkovává.

Vyhodnocení výsledků překladu přineslo potvrzení hypotézy č. 2 - Ruská předložka *no* je nejčastěji překládána českým ekvivalentem *po*.

Závěrem nezbývá než říci, že určené cíle práce splnila a že obě stanovené hypotézy byly potvrzeny. V průběhu práce jsem si osvojila řadu nových poznatků, které jistě využiji i v praxi.

5 РЕЗЮМЕ

Данная дипломная работа занимается вопросами, касающимися значения отношений опосредствованных предлогом по в художественной литературе, а также занимается вариантами перевода данного предлога на чешский язык. Основной задачей является сравнение частотности использования отдельных смысловых конструкций с предлогом по в художественных текстах 19 и 20 веков.

Теоретическая часть составляет информацию, которую содержит научная литература занимающиеся категорией предлогов, а также показывает свойства характерные для предлога по. Особое внимание сосредоточено на значении этого предлога. Из теоретической части вытекает, что нет разницы между исходом и структурой предлогов ро в чешском и по в русском языках. Разница заключается в соединении предлога с падежными формами имен и их заместителей. В русском языке предлог соединяется с дательным, винительным и предложным падежами, в чешском языке конструкция с дательным падежом отсутствует. Также значения предлога в языках расходятся - в чешском посредством предлога ро выражаются прежде всего пространственные, временные и разделительные отношения, в русском языке существует большое количество значений этого предлога. Обратив внимание к вопросам перевода, можно узнать, что предлог по переводятся на чешский прежде всего при помощи следующих средств - предлогами ро, na, v (ve), podél, z (ze), pro, kvůli, podle, jako, do, přes, až ро, až do, беспредложными конструкциями, или с помощью устойчивых словосочетаний.

Задачей практической части, опирающейся на данные обработанные в теоретической части, является- выбор произведений художественной литературы 19 и 20 веков, определение методов извлечения и обработки материала выписанного из текстов, анализ избранных произведений на основании этих методов, статистическая обработка и сравнение полученных данных.

На основе статистической обработки были заключены следующие выводы:

Предлог *po* в художественном тексте встречается относительно часто. Предлог в среднем появляется один раз на 200 слов.

Предлог *po* в русском языке в подавляющем большинстве случаев соединяется с дательным падежом (96,1 %).

Предлог *po* выражает чаще всего отношения пространства и места (36,4 %) являющиеся его основным значением и частотность этого значения непрямо зависит от объема и характера произведения.

Предлог *po* чаще всего переводится при помощи его чешского эквивалента *po* (36,4 %), или посредничеством простых косвенных падежей или других беспредложных конструкций (23,2 %). Следующим по частотности является перевод посредством чешского *podle* (11,1%), которое является основным способом перевода конструкций с обстоятельственным значением.

6 SEZNAM LITERATURY

- АЙТМАТОВ, Ч. Джамиля: Повести. Джамиля. Москва: Художественная литература, 1965. 416 с.
- АСТАФЬЕВА, Н. И. Предлоги в русском языке и особенности их употребления. Минск: Вышэйшая школа, 1974. 58 с.
- АСТАФЬЕВА, Н. И. Современный русский язык: Служебные части речи. Модальные слова. Междометия. Минск: Вышэйшая школа, 1982. 110 с.
- БАЛАЖ, Г. Современный русский язык в сопоставление со словацким. Морфология. 1. vydání Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1989. 384 с.
- БЕЛЬЧИНКОВ, Ю. А. Практическая стилистика современного русского языка. Москва: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2007. 424 с.
- БОГДАНОВ, С. И., РЫЖОВА, Ю. В. Русская служебная лексика - сборные таблицы. Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского университета, 1997. 168 с.
- БОНДАРЕНКО, Б. С. Предлоги в современном русском языке. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство, 1961. 75 с.
- БУНИН, И. А. Господин из Сан Франциско и другие рассказы. Господин из Сан Франциско. Москва: Гослитиздат. 1959. 208 с.
- ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М. Записки из подполья. Санкт Петербург: Азбука классика, 2004. 249 с.
- ГОГОЛЬ, Н. В. Собрание сочинений 3, Повести. Портрет. Москва: Гихл, 1959. 250 с.
- ГОЛУБ, И. Б. Стилистика современного русского литературного языка. Москва: Высшая школа, 1986. 336 с.
- ГРАУДИНА, Л. К., ИЦКОВИЧ, Б. А., КАТЛИНСКАЯ, Л. П., Грамматическая правильность русской речи. Стилистический словарь вариантов. Москва: Наука, 2001. 557 с.
- КАРАМЗИН, Н. М. Бедная Лиза: Повести. Бедная Лиза. Ленинград: Художественная литература, 1970. 144 с.
- РОГОЖНИКОВА, Р. П. Словарь сочетаний эквивалентных слову. Москва: Русский язык, 1983. 144 с.

- РОЗАНОВА, Б. Б., МАТВЕЕВ, И. И. Словарь русского языка в четырех томах – том III. Москва: Госуд. изд. иностранных национальных словарей: 1959.
- РОЗЕНТАЛЬ. Д. Э. Современный русский язык. Москва: Айрис Пресс, 2002. 448 с.
- СКИБА, Ю. Г. Производные предлоги в современном русском языке. Черновцы: Черновицкий государственный университет, 1965. 52 с.
- СОЛОНИЦКИЙ, А. В. Проблемы семантики русских первообразных предлогов. Владивосток: Издательство Дальневосточного университета, 2003. 126 с.
- ТИМОФЕЕВ, К. А., МЕДЕЛЕЦ, Х. М. Словарь современного русского литературного языка - том десятый. Москва. Издательство Академии Наук СССР: 1960.
- ФИНКЕЛЬ, А. М. Производные причинные предлоги в современном русском литературном языке. Харьков: Изд. харьковского ордена трудового красного знамени Госуд. унив. им. А. М. Горького, 1962. 239 с.
- ЦЫГАНЕНКО, Г. П. Этимологический словарь русского языка: Более 5000 слов. Киев: Радянська школа, 1989. 511 с.
- ЧЕПАСОВА, А. М., ГОЛОЩАПОВА, Т. Г., ПАВЛОВА, Н. А. Лексические и фразеологические предлоги в современном русском языке. Москва: Наука, 2007. 176 с. ЧЕХОВ, А. П. Полное собрание сочинений - том 8. Черный монах, Москва: Наука 1986. 527 с.
- ШВЕДОВА, Н. Ю. Русская грамматика - I. Москва: Наука, 1980. 784 с. с. 707
- ШВЕДОВА, Н. Ю. Русская грамматика - II. Москва.: Наука, 1980. 710 с.
- ШИГАНОВА. Г. А., Система лексических и фразеологических предлогов в современном русском языке, Челябинск: Издательство Челяб. гос. Университ., 2001.
- ШУКШИН, В. Избранные произведения в двух томах. Том II, Рассказы. Живет такой парень. Москва: Молодая гвардия, 1975 493 с.
-
- AJMATOV.Č . Novely. Džamila. Překl. Stáňa Síbrtová. Praha: Mladá fronta, 1987. 468 s.

- BAUER, J. Příruční mluvnice pro Čechy. Díl II – Skladba. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1960. 484 s.
- BALCAR, M. *Ruská gramatika v kostce*. Praha: Leda, 1999. 125. s.
- BALCAR, M., ČÁRA, V., LADMANOVÁ, J. Ruská mluvnice pro střední školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. 200 s.
- BLATNÁ, R. Víceslovné předložky v současné češtině. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. 352 s.
- BULGAKOV, M. *Psí srdce*. Překl. Ludmila Dušková. Praha: Odeon, 1989. 228 s.
- BUNIN, I. *Pán ze San Franciska*. Překl. Zdeňka Půstková. Praha: Mladá fronta, 1976.
- ČECHOV, A. P. *Okamžiky. Černý mnich*. Překl. Emanuel Frynta. Praha: Mladá fronta, 1962. 268 s.
- DOSTOJEVSKIJ, F.M. *Zápisky z podzemí*. Překl. Ruda Havránková. Praha: Odeon, 1989. 179 s.
- GOGOL, N. V. *Podobizna*. Překl. Anna Nováková. Praha: Práce, 1979. 80 s.
- HARTMANNOVÁ, V. *Jazykové rozbory*. Olomouc: FIN, 1993. 205 s.
- HAVRÁNEK, B. *Česká mluvnice*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. 586 s.
- HAVRÁNEK, B. *Kapitoly ze srovnávací mluvnice ruské a české*. Praha: Československé akademie, 1956. 219 s.
- HAVRÁNEK, B. *Příruční mluvnice ruštiny pro Čechy. Díl I - Hláskosloví a tvarosloví*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966. 587 s.
- HLAVSA, Z. a kol. *Pravidla českého pravopisu*. Praha: Academia, 1993. 390 s.
- KARAMZIN, N. M. *Citlivé duše, próza ruského sentimentalizmu. Ubohá Líza*. Překl. Jiří Honzík. Praha: Odeon, 1986
- KOMÁREK, M. *Mluvnice češtiny: 2 Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986. 536 s.
- KOPECKÝ, F. *Etymologický slovník slovanských jazyků, Slova gramatická a zájmena, Svazek 1*. Praha: Academia, 1973. 348 s.
- KOPECKIJ, L. V. *Морфология современного литературного языка*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976. 314 s.
- KOPECKÝ, L., HAVRÁNEK, B., HORÁLEK, K. *Velký rusko-český slovník*. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1956

- OLIVERIUS, Z. F. Úvod do morfologie ruštiny I. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. 205 s.
- PETR. J. Mluvnice češtiny II. Praha: ACADEMIA, 1986. 536 s.
- PETR. J. Mluvnice češtiny III. Praha: ACADEMIA, 1987. 748 s.
- PRŮCHA. J. Pedagogický výzkum uvedení do teorie a praxe. Praha: KAROLINUM, 1995. 134 s.
- SPOUSTOVÁ. J. Pravidla českého pravopisu. Praha: Fortuna, 1993. 391 s.
- ŠROUFTKOVÁ, M. Rusko-český, česko-ruský slovník. Praha: LEDA, 1999. 981 s.
- ŠUŠKIN. V. Červená kalina a jiné povídky. Je na světě mládeneček. Překl. Zdeňka Půstková. Praha: Lidové nakladatelství, 1987. 244 s.
- ŽAŽA. S. Morfologie ruštiny II. Brno: Masarykova univerzita, 1997. 165 s.
- ŽAŽA. S. Ruština a čeština v porovnávacím pohledu. Brno: Masarykova univerzita, 1999. 122 s.

7 INTERNETOVÉ ZDROJE

- <http://www.translit.ru/>
- <http://www.wikipedia.org/>
- <http://www.gramota.ru/slovari/online/>
- В. Даль Толковый словарь живого великорусского языка (online версия) - <http://www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Dal.htm>
- Д.Н. Ушаков Большой толковый словарь современного русского языка (online версия) - <http://www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Ushakov.htm>
- Н. Абрамов Словарь русских синонимов и сходных по смыслу выражений (online версия) - <http://www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Abramov.htm>
- Т.Ф. Ефремова Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный (online версия) - <http://www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Efremova.htm>
- С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова Толковый словарь русского языка (online версия) - <http://www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Ozhegov.htm?#>
- Этимологический словарь русского языка. Фасмер Макс (online версия) - <http://www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Vasmer.htm>

8 SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Ukázka grafického zpracování excerptce z textů	55
Tabulka 2 Ukázka tabulky pro zpracování frekvence zastoupení valencí předložky <i>no</i>	59
Tabulka 3 Ukázka tabulky pro zpracování frekvence významů	59
Tabulka 4 Ukázka tabulky pro zpracování četnosti výskytu nejčastějších překladů	59
Tabulka 5 Četnost výskytu <i>no</i> v jednotlivých dílech	60
Tabulka 6 Valence <i>no</i>	61
Tabulka 7 Výskyt jednotlivých významů v díle „Бедная Лиза“	63
Tabulka 8 Výskyt jednotlivých významů v díle „Портрет“	63
Tabulka 9 Výskyt jednotlivých významů v díle „Записки из подполья“	63
Tabulka 10 Výskyt jednotlivých významů v díle „Черный монах“	64
Tabulka 11 Výskyt jednotlivých významů v díle „Господин из Сан Франциско“	64
Tabulka 12 Výskyt jednotlivých významů v díle „Собачье сердце“	65
Tabulka 13 Výskyt jednotlivých významů v díle „Джамиля“	65
Tabulka 14 Výskyt jednotlivých významů v díle „Живет такой парень“	66
Tabulka 15 Souhrnná tabulka zastoupení výskytů jednotlivých významů ve sledovaných dílech	67
Tabulka 16 Vyhodnocení překladu předložky <i>no</i>	70

9 SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 Zastoupení výskytů jednotlivých významů ve sledovaných dílech	67
Graf 2 Srovnání počtu slov analyzovaných děl a relativních četností odvozených významů předložky <i>no</i>	68
Graf 3 Srovnání zastoupení překladů předložky <i>no</i> v analyzovaném vzorku	70

10 PŘÍLOHY

- 10 PŘÍLOHY **Chyba! Záložka není definována.**
- 10.1 Карамзин Н.М. - Бедная Лиза (1792)..... **Chyba! Záložka není definována.**
- 10.2 Гоголь Николай Васильевич – Портрет (1833). **Chyba! Záložka není definována.**
- 10.3 Достоевский Федор Михайлович – Записки из подполья (1864)
Chyba! Záložka není definována.
- 10.4 Чехов Антон Павлович - Черный монах (1895) **Chyba! Záložka není definována.**
- 10.5 Бунин Иван Алексеевич - Господин из Сан-Франциско (1915)
Chyba! Záložka není definována.
- 10.6 Булгаков Михаил - Собачье сердце (1925) **Chyba! Záložka není definována.**
- 10.7 Айтматов Чингиз Торекулович – Джамия (1958)... **Chyba! Záložka není definována.**
- 10.8 Шукшин Василий - Живет такой парень (1974) **Chyba! Záložka není definována.**